

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עדה"ק ירושלים תובב"א

סעודה שלישית

בלק תשב"א (חלק ב)

מה מוכן אהליך יעקב משפנתיך ישראל

- במדרש: החילוק שבין משה ובלעם על פי משל דאזהב ושונא לבן המלך • במדרש: נתן הקב"ה כח בקולו של בלעם להיות הולך בכל העולם • ביאור הגמרא: משה כתב ספרו, וספר בלעם, שהוא פרשת בלק • האומות לא הבינו בלשון הקודש • בגמרא: פרעה אנמריה יוסף לשון הקודש ולא גמר • אמירת בלעם לא היה בלשון הקודש, וזה נתבטל, אבל מה שכתב משה בלשון התורה, הוא נצחיות לעולם • חתם סופר: בלשון התורה ממון כל החכמות שבעולם, וכל הסודות ודרשות. אבל כשמתרממים בלשון אחר, נאבד אלו הכוונות • רמב"ם: בקביעת החודש ומועדים תלוי קיום הכלל ישראל • קיום העולם וקיום הכלל ישראל תלוי בתורתן של תינוקות של בית רבן, ולכן מובטחים שזה לא יתבטל לעולם •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת העניין

שנת תשפ"ד לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדש

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

צו מנדב זיין רופט: 1-718-388-5519 | אויטאמאטיש דורך קרעדיט קארד: #1700 845-366-2793

לשון קדש - קונטרס רמה (חלק ב) 22 מיוט מתוך 57 אביסל קלאר ★ ★ ★ ★

לשון קדש: 929-522-1515

ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-3333419
16→4→721.2

קול אוצר יהודא

ארץ ישראל: 072-3275205
ענגלאנד: 0330-350-3110
פעקס: 718-650-2970

דרוק 1 דערנאך 973 פאר די רעקארדינג פון די וואך. פאר הערות דרוק 3

• ברכת מזל טוב •

הר"ר שאול יודא מענדלאוויטש הי"ו
לאירוסים בנו התחתן שמעון נ"י
עב"ג בת הר"ר יואל גרובער הי"ו (בר יעקב יצחק)
ולע"ג אביו הרה"ח ר' עקיבא מרדכי ב"ר יצחק ז"ל

הר"ר מנחם דוד לאנדא הי"ו
לאירוסים בתו - עב"ג התחתן חיים אלכסנדר נ"י
בן הר"ר יונה פעדער הי"ו

• וְהָם יַעֲלוּ לְזָכְרוֹן •

לעילוי נשמת הרב הקדוש רבי אלעזר זצוק"ל מרישא
בן הרה"ק רבי אלימלך מרודניק זצוק"ל
נכד הרה"ק הרבי ר' אלימלך מליזענסק ז"ע - יומא דהילולא מ"ו תמוז תר"ע
זכותו יגן עלינו ועל כל ישראל

הרה"ח רחם ומוקור רבנן, מוה"ק תלמיד רביה"ק ז"ע,
וידיו רב לו בהדפסת ספריו הקדושים
רבי זאב ז"ל פריעדמאן
בן הרה"ח ר' יואל זוסמאן ז"ל
נפטר י"ח תמוז תשפ"א

הרבני החסיד, בצדקת פורונו הקים עולה של תורה,
כיבד יראי ה' ועמד לימון נקיי הדעת שבירושלים,
זכה להדבק ברביה"ק ז"ע מימי נעוריו מבית אבותיו
רבי יצחק ז"ל גרינפעלד
בהר"ר יחזקאל שרגא ז"ל הי"ד
נפטר י"ט תמוז תשס"א

הרה"ח היקר, קבע עתים לתורה, חיזק לכבות
נשברות צהלות פניו ואמרוותיו הנחמדים
רבי שמחה ישראל ז"ל אפפעל
בן הרה"ח רבי גדלי' הלוי ז"ל
נפטר י"ז תמוז תשנ"ד

הרבני החסיד מופלג בחכמה ודעת, נהנו ממנו עצה
ותושיה, ויראתו קודמת לחכמתו, שימש צדיקי אמת
רבי משה ז"ל ראבי
ב"ר שלום שבנא ז"ל
נפטר י"ז תמוז תשנ"ד

האשה החשובה צנועה וחסידה, הלכה בדרכי אבותיה
במידות טובות ויר"ש, והתרחקה מעניי עוה"ז ותאוותיה
מרת מרים ע"ה מארקאוויטש
בת הרה"ח ר' שמואל דוד ז"ל
אשת הרה"ח ר' צבי ז"ל
נפטרה מ"ו תמוז תשמ"ב

האשה החשובה אשה יראת ה', בעלת מדות טובות
וישרות התנהגה בצניעות בפשטות ובחמימות, ותמיד
השמיע דברי הודיה להש"ת על רחמי וחסדיו המרובים
מרת טילא ע"ה קארפען
בת הרה"ח ר' יחזקאל שרגא ז"ל הי"ד
נפטרה י"ט תמוז תשנ"ז

הרה"ח רבי
משה אפרים
ב"ר ארי' ז"ל
הערשקאוויטש

KolSatmar.com

יט

קושיות ודקדוקים בענין הברכות דבלעם

הקדמה לקושיא ז

במדרש בפרשת דברים דורש הפסוק מוכיח אדם אחר, זה משה שהוכיחן אחר הקב"ה, חן ימצא ממחליק לשון זה בלעם שהחליק בנבואותיו, ועי"ז גבה לבם ונפלו בשמים. ומאריך שם בענין החילוק שבין משה ובלעם על פי משל דאובה ושונא לבן המלך, דמשה האובה אמר השקמרו לכם פן יפתה לבבכם, להודוירם ביראת העונש, ובלעם השונא אמר ההוא אומר ולא יעשה

איך האב שוין געשמועסט אסאך מאל פון די מדרשים דארט אין פרשת דברים [שמביאים הפסוק] מוכיח אדם אחר חן ימצא [ממחליק לשון, ודרשוהו על החילוק שבין דברי משה לדברי בלעם].

ב

זאגט דער מדרש^א [בהפסוק] אלה הדברים אשר דבר משה (דברים א, א), [זה שאמר הכתוב] מוכיח אדם אחר חן ימצא ממחליק לשון [משלי כח, כג]. מוכיח אדם זה משה, ער האט מוכיח געוועזן [אידין], איז געווען חן ימצא. ממחליק לשון זה בלעם, שהחליקם בנבואותיו, וגבה לבם וחטאו בשיטים.

אזוי רעכנט אויס דער מדרש, - ס'שטייט אויף עטליכע פלצעצער מיט שינוי לשונות. די בעלי התוספות^ב ברענגט אויך דעם מדרש, אביסל מיט אן אנדער לשון, אנדערש. אבער דאס תמצית דערפון [איז], - אז בלעם האט זיי געזאגט די גרויסע זאכן, ההוא אומר ולא יעשה, ותרועת מלך בו, ער האט זיי גרויס געמאכט, און דורכדעם איז גבה לבם, זענען זיי אריינגעפאלן בשיטים, האבן זיי געזינדיגט. און משה רבינו האט געזאגט (עקב יא, טז) השקמרו לכם פן יפתה לבבכם וסרתם ועבדתם, [שהזהירם מלחטוא לפני אביהם שבשמים].

כא

ברענגט ער [בבעלי התוספות] א משל, זאגט דער מדרש, אז איינער איז א גוטער פריינט פארן מלך, זאגט ער אן פארן זון, זאלסט אודאי נישט גיין אין קיין שלעכטע דרכים, [און] זאלסט דיך נישט פארלאזן אז דער מלך איז דיין טאטע, ווייל ס'איז מלך

^א בדברים רבה (א, ב): דבר אחר אלה הדברים, זה שאמר הכתוב מוכיח אדם אחר חן ימצא ממחליק לשון, ר' פנחס בשם רבי חמא בר חנינא אמר, מוכיח זה משה, אדם אלו ישראל, שנאמר ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם, מהו אחר, אמר הקב"ה בשביל להביאן אחר, חן ימצא זה משה, דכתיב וגם מצאת חן בעיני, ממחליק לשון זה בלעם, שהחליק בנבואותיו, וגבה לבם ונפלו בשיטים.

^ב בילקוט שמעוני כי תשא (רמז שצב) ודברים (רמז תשצג, תשצה).

^ג בדעת זקנים לבעלי התוספות (דברים א, א): אלה הדברים אשר דבר משה. זה שאמר הכתוב מוכיח אדם אחר חן ימצא ממחליק לשון. מוכיח אדם זה משה, שהוכיח את ישראל [שנקראו אדם], שנאמר (יחזקאל לז, לא) ואתנה צאני צאן מרעיתי אדם אתם. אחר, אחר שהוכיחן הקב"ה, ומפני שהוכיחן חן ימצא, שנאמר במשה (תשא לג, יב) וגם מצאת חן בעיני. ממחליק לשון זה בלעם, שדירב להם חלקקות ואמר מה טבו אהליך יעקב.

משל דמשה ודבלעם למה הדבר דומה, לבן מלך שיש לו שני שרים, אחד אוהבו ואחד שונאו. האובה אומר לו, בני הזהר שלא תעשה עבירה, שאביך מלך ודין, ואם ישמע לא יחוס עליך אלא יהרגך. והשונא אומר, עשה כל תאות לבך, כי המלך אביך, ואינך ירא משום דבר. כך משה האובה אמר לישראל השקמרו לכם פן יפתה לבבכם, וכתוב וחרה אף ה' בכם וגו', אבל בלעם השונא אמר להם מה טבו אהליך יעקב משכנתיך ישראל וגו' ועשו כל תאות לבבכם, כי לאומות עושה כל הרעה שגזר עליהם, שנאמר לא איש קל ויכזב, אבל בכם שאתם בניי, אם גזר רעה ההוא אומר ולא יעשה ודבר ולא יקימנה. ועליהם אמר שלמה (משלי כו, ו) נאמנים פצעי אוהב ונעמרות נשיקות שונא. וגם על משה נאמר (שם כד, כה) ולמוכיחים ינעם ועליהם תבוא ברכת טוב, ועליו לא נאמר אלא ועליהם, על המוכיח ועל המתוכח.

בְּמִשְׁפֵּט יַעֲמִיד אֲרָץ (משלי כט, ד), [און] אַז דו וועסט חלילה, דו וועסט דאָ זינדיגן, וועסטו שטאַרק נַעֲנֵשׁ ווערן.

ער זאָגט אים אָן [להזהירו], און ער [הבין] פירט זיך דערנאָך אויפן גוטן דרך.
[אָבער] אַ שוֹנָא פאַרן מַלְך זאָגט פאַרן זון, זאָלסט דייך נישט שרעקן גאַרנישט, דער מַלְך איז דאָך דיינ טאַטע, ער וועט דיר נישט טוהן קיין שלעכטס, טוה וואָס דו ווילסט. און ער גייט אַרויס לְתַבְבוֹת רָעָה.

כב

[והנמשל הוא, כי] אַזוי אויך מִשָּׁה רַבִּינו איז געווען אַ גוטער פריינט פאַרן בורא כל עולמים, און פאַר אידן, האָט ער געזאָגט הַשְּׁמָרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתָּה לְבַבְכֶּם, און אַזוי ווי ס'שטייט ווייטער אין פסוק¹.

[אָבער] בְּלָעַם איז געווען אַ שוֹנָא, האָט ער אויסגעזעכנט [כגון] לֹא הָבִיט אָנוֹן בִּיעֶקֶב וְלֹא רָאָה עֲמָל בְּיִשְׂרָאֵל, און נאָר ותרועת מַלְך בּוֹ, די אַלע זאכן האָט ער געזאָגט פֿונקט פאַרקערט [ווי התראת משה רבינו].

אַזוי שטייט אין מדרש, ס'איז ידוע דער מדרש.

כג

קושיא ז

וקשה להלא בלעם הוכרח לדבר רק מה שניתן בפיו מן השמים ולא דיבר מאליו, ואם כן האריך תלוי זה בענין שונא ואוהב
(ז) לכאורה איז דאָך עפעס הַפֶּלֶא וְהַפֶּלֶא, האָט דען דאָס בְּלָעַם געזאָגט מדעת עצמו? [והתייחס] ווען ער העט עס גיווען געזאָגט מדעת עצמו, העט מען געקאנט זאָגן [שאמר כן] ווייל ער איז געווען אַ שוֹנָא. אָבער מ'האָט דאָך אים געזאָגט [מן השמים] שׁוֹב אֵל בָּלֵק 'וְכֹה' תְּדַבֵּר, [און] מ'האָט געטון אַ רֶסֶן בְּפִיו², מ'האָט אים נישט געלאָזט רעדן [עפעס אַנדערש, או לשתוק], נאָר אַ רֶסֶן בְּפִיו האָט מען אים אַריינגעגעבן, ער האָט געמוזט זאָגן 'דאָס'.

און ס'איז דאָך געווען אַ נְבוֹאָה געוועזן, ס'איז געקומען גאָר פֿונעם אייבירשטן.
[ואם כן] ווי קען מען זאָגן אויף דעם אַז דאָס איז געווען ווייל ער איז געווען אַ שוֹנָא האָט ער געזאָגט די ווערטער. צי [אפילו אַז] ער האָט דאָס 'געוואָלט' זאָגן, [שהרי באמת] ער האָט דאָך נישטאָמאָל 'געוואָלט' זאָגן די ווערטער, [אלא שהוכרח לכך בכפייה].

כד

איך האָב שוין אַמאָל געזאָגט פֿשט אויף דעם³.
נאָר [אבאר עתה] וואָס ס'זאָכט זיך מיר היצטערט, אַ דָּבָר שְׁנִתְחַדֵּשׁ [בה].

כה

הקדמה לקושיא ח-א

איתא בגמרא: מברכתו של אותו רשע, אתה למד מה היה בלבו. ביקש לומר שלא יהיו להם בתי כנסיות ובתי מדרשות, ואמר מה פנו אהלֵיך יַעֲקֹב. וכן בבבלי. ומסיים הגמרא: וכולם חזרו לקללה, חוץ מבתי כנסיות ומבתי מדרשות שלא יפסוק מִיִּשְׂרָאֵל לעולם, שנאמר וַיִּחַפֵּד ה' אֱלֹהֶיךָ לִפְנֵי אֵת 'הַקְלָלָה' לְבָרְכָהּ, קללה ולא קללות

¹ וַיִּחַרְהוּ אִף וְגו'. ורבינו בזהירות לשונו נמנע מלהזכיר המשך לשון הפסוק בזה.

² וכמובא ברש"י (כג, טז) [והוא מדברי חז"ל בגמרא סנהדרין (קה): (ובמדרש (תנחומא סימן יב):] וַיִּשֶׁם דָּבָר בְּפִיו. ומה היא השימה הזאת, ומה חסר המקרא באומרו שׁוֹב אֵל בָּלֵק וְכֹה תְּדַבֵּר. אלא כשהיה שומע שאינו נרשה לקלל, אמר מה אני חוזר אצל בלק לצערו, ונתן לו הקב"ה רֶסֶן וְחִבָּה בְּפִיו, כאדם הפוקס בהמה בחכה להוליכה אל אשר ירצה, אמר לו על כרחך תשוב אל בלק. [ועיין באור החיים הק' (כג, ה)].

³ בכמה דרושים לפרשת בלק ופרשת דברים, ועוד בכ"מ. ועיין בזה באורך גם ביוראל משה (א, קצו, ב, קמג).

דאָס איז דאָך אויך אַ פּלאַ, [דעס וואָס] די גמרא זאָגט¹ אז די אַלע בִּרְכוֹת פֿון בִּלְעָם'ן [חזרו. דאמרו שם] מִבְּרַכְתּוֹ שֶׁל בִּלְעָם נִיכָר מֵהָיָה בִּלְבוֹ לְקַלְלָם. [פון דעם] וואָס ער האָט געזאָגט מַה טָבוֹ אֶהְיֶה יַעֲקֹב [אתה למד שביקש לומר שלא יהיו להם בתי כנסיות ובתי מדרשות, וכן] ער רעכנט אויס די אַלע בִּרְכוֹת, [וכן ממה שאמר] וְתִנְשָׂא מִלְכָּתוֹ, [אתה למד] האָט ער אינזין געהאַט חלילה אַז ניין. אַלעס האָט ער 'אינזין געהאַט' [לומר] פֿאַרקערט.

[ומסיים הגמרא] וכולם חזרו בהם, אַלעס האָט זיך איבערגעדרייט, חוץ די איינע [ברכה פון] מַה טָבוֹ אֶהְיֶה יַעֲקֹב מִשְׁכַּנְתֶּיהָ יִשְׂרָאֵל, שיהיה להם בתי כנסיות ובתי מדרשות, דעס איינע איז געבליבן. [און] איבערדעם [שטייט] [תצא כג, ו] וַיִּהְיֶה ה' אֱלֹקֶיהָ לָהּ אֶת הַקְּלָלָהּ לְבִרְכָּהּ, שטייט נאָר איין קללה.

כו

קושיא ח

וקשה דאם כן מה הרבותא במה שהוכרח בלעם לומר אלו הברכות ולא עלתה בידו לקללם, באם לבסוף כולם חזרו בהם [ח] לכאורה איז דאָך עפעס אַ פּלאַ, אַם כֵּן וואָס האָט מען דאָ 'געווינען', וואָס האָט מען דאָ מְוִיחַ געווען - [מיט דעם] וַיִּהְיֶה ה' אֱלֹקֶיהָ - פֿון די אַלע בִּרְכוֹת, [אויב] אַז דאָס האָט זיך חלילה איבערגעקערט.

כו

קושיא ט

ועוד שהרי ברכות אלו הם נבואה מן השמים, ומכלל הבטחת הנאולה שלימה, כמבואר ברמב"ם שהביא מזה ראייה דלכן מי שכופר בביאת המשיח הוי ככופר בתורה. והאיך הביא ראייה מזה, אם נימא דכולם חזרו בהם [ט] און דערנאָך [הלא פרשת בלעם] דאָס איז דאָך עפעס אַ תּוֹרָה שְׁלִימָה. און דער רמב"ם², צווישן די רִאיוֹת [מפסוקי התורה] אויף בִּיאַת הַמְּשִׁיחַ, [און] אַז מ'איז אַ כּוֹפֵר בַּתּוֹרָה אַז מ'גלייבט נישט אין בִּיאַת הַמְּשִׁיחַ, איז איינס [דערפון] 'דִּי רִאָיָה, ווייל דאָ אין פסוק שטייט דָּרָךְ כּוֹכָב מִיַּעֲקֹב [וְקָם שֹׁכֵט מִיִּשְׂרָאֵל], און די אַלע זאכן [וְקָרָךְ כָּל בְּנֵי שֵׁת, וְהָיָה יִרְשָׁה שְׁעִיר אֲרִיָּה] די הִבְטָחוֹת אויף לעתיד, [וואָס] דעס איז נאָך קיינמאָל נישט געוועזן, דאָס קען נאָר זיין [בביאת המשיח, וממילא] איז אַ הכרח אַז ס'וועט זיין בִּיאַת הַמְּשִׁיחַ, [ולכן מי שאינו מאמין בה] איז מען אַ כּוֹפֵר בַּתּוֹרָה. אזוי זאָגט דאָך דער רמב"ם.

¹ בגמרא סנהדרין (קה): אמר רבי יוחנן, מברכתו של אותו רשע, אתה למד מה היה בלבו [פירשי: דכתיב וַיִּהְיֶה ה' אֱלֹקֶיהָ לָהּ אֶת הַקְּלָלָהּ לְבִרְכָּהּ]. ביקש לומר [והוא היה רוצה לקללם בכך] שלא יהיו להם בתי כנסיות ובתי מדרשות, [ולא נתן רשות, ואמר] מַה טָבוֹ אֶהְיֶה יַעֲקֹב. לא תשרה שכניה עליהם, ומשכנתיה יִשְׂרָאֵל. לא תהא מלכות נמשכת, כְּנָחִילִים נְשִׁיט. לא יחא להם זיתים וכרמים, כְּגִנַּת עֲלֵי נֶהָר. לא יחא ריחן גודף [ממזות], כְּפָאֶהֱלִים נְטֵע ה'. לא יהיו להם מלכים בעלי קומה, כְּאַרְזִים עֲלֵי מִים. לא יהיה להם מלך בן מלך, יִזְל מִים מִדְּלִיָּו. לא תהא מלכות שולטת באומות, וְזָרְעוּ בְּמִים רְבִים. לא תהא עֶזָה מלכות, וְיָרֵם מֶאֱגָג מֶלְכָּו [מתרגמין וַיִּתְקַן מֶאֱגָג, שתהא מלכותו עֶזָה]. לא תהא איומה מלכות, וְתִנְשָׂא מִלְכָּתוֹ. אמר רבי אבא בר כהנא כולם חזרו לקללה [כל הברכות של בלעם חזרו לקללה, כמו שהיה כוונתו מתחילה], חוץ מבתי כנסיות ומבתי מדרשות [שלא יפסקו מישראל לעולם], שנאמר וַיִּהְיֶה ה' אֱלֹקֶיהָ לָהּ אֶת הַקְּלָלָהּ לְבִרְכָּהּ כִּי אֶהְיֶה ה' אֱלֹקֶיהָ, 'קללה' ולא 'קללות' [אחת מן הקללות הפך לברכה, שלא חזרה לעולם, ולא כל הקללות לברכות, שחזרו].

² ברמב"ם (מלכים יא, א): המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה וכו'. וכל מי שאינו מאמין בו או מי שאינו מחכה לביאתו, לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר, אלא בתורה ובמשה רבינו וכו'. ואלו הדברים המפורשים בתורה, הם כוללים כל הדברים שנאמרו על ידי כל הנביאים. אף בפרשת בלעם נאמר, ושם נָכָא בשני המשיחים, במשיח הראשון שהוא דָּוִד, שהושיע את ישראל מיד צריהם, ובמשיח האחרון שעומד מבניו, שמושיע את ישראל באחרונה, ושם הוא אומר אֶרְאֶנּוּ וְלֹא עָתָה זֶה דָּוִד, אֲשֶׁרֵנּוּ וְלֹא קָרוֹב זֶה מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ, דָּרָךְ כּוֹכָב מִיַּעֲקֹב זֶה דָּוִד, וְקָם שֹׁכֵט מִיִּשְׂרָאֵל זֶה מֶלֶךְ הַמְּשִׁיחַ, וּמִחָן פָּאֲתֵי מוֹאָב זֶה דָּוִד וכו', וְקָרָךְ כָּל בְּנֵי שֵׁת זֶה הַמֶּלֶךְ הַמְּשִׁיחַ וכו', וְהָיָה אֲדוֹם יִרְשָׁה זה דוד וכו', וְהָיָה יִרְשָׁה נְשִׁיעִי אֲרִיָּה וגו' זה המלך המשיח וכו'.

כח

און אז איך וועל זאגן אז דאָס – חלילה – דאָס איז חזרו בהם, אַלעס וואָס בלעם
האַט געזאָגט האָט זיך איבערגעדרייט. איז דאָך עס נישט קיין ראָיַה [על ביאת המשיח],
וואָרן כולם חזרו בהם, ס'איז אַלעס נישט, נאָר דעס איינע – אַ בית המדרש – האָט ער
איבערגעלאָזט .. נו איז דאָך 'אויס' מיט די גאַנצע מעשָה [והאיך הביא הרמב"ם ראייה מזה].

כט

קושיא י

גם צ"ב מהיכן למדו לדרוש מלשון יחיד שבפסוק וַיִּהְיֶה ה' אֶת הַקֶּלֶל לְבָרָכָה,
דקאי על ברכת מה טובו אהליך יעקב דייקא, שהם בתי כנסיות ובתי מדרשות

(י) און דערנאָך, פון וואָנעט ווייסט מען גראָד – פרעגן זיי – אַז פונקט די איינע
ברכה. [ואין הכי נמי שיש לדייק מלשון הפסוק שנשארה ברכה אחת, ווייל] ס'שטייט [וַיִּהְיֶה ה' אֶת
'הַקֶּלֶל' לְבָרָכָה [בלשון יחיד, אמנם] פון וואָנעט ווייסט מען אז 'די איינע' איז געבליבן,
[דער] מה טובו אהליך יעקב מִשְׁכַּנְתֶּיךָ יִשְׂרָאֵל. אפשר [מיינט עס] אַן אַנדערע [ברכה].

ל

קושיא יא

גם האָר נשמע מכל אלו הברכות מה שהיה בלבו לומר הויפך מזה, והלא מכיון שנאמרו
אלו דבריים מן השמים, יתכן והוסיפו מן השמים עוד ברכות מה שלא חשב עליהם

(יא) דערנאָך, וויאָזוי איז געדרינגען פון דאָנעט [מברכותיו של בלעם] מה היה בלבו
לקללם, וויאָזוי איז געדרינגען אז ער האָט דאָס אַלעס אינזין געהאַט פאַרקערט,
[והלא] מ'האַט דאָך אים מן השמים אריינגעגעבן אַ נבואָה, [ונצטוה על ככה] שוב אל בלק
וכה תדבר, [וממילא] אפשר האָט מען אים געהייסן זאָגן אַזוינס וואָס ער האָט גאַרנישט
אינזין געהאַט. פון וואָנעט איז אַ ראָיַה אז ס'איז אַזוינס וואָס ער האָט אינזין געהאַט
[פאַרקערט].

אין הכי נמי, דעס וואָס ער האָט אינזין געהאַט האָט מען אויך איבערגעדרייט.
אַבער דער בורא כל עולמים האָט געמעגט 'צוגעבן' [נאָך] בְּרָכוֹת, פון וואָנעט איז דאָ
אַ ראָיַה [שכל אותן הברכות, היה בדעתו מתחילה לומר ההיפוך מזה]. [וראה עוד קושיא יב, באות לב-לז]

לא

הקדמה לישוב הקושיות

הקדמה לישוב קושיא ז-ז

(עד אחר אות מה)

איתא בגמרא בבא בתרא: משה כתב ספרו, וספר בלעם, שהוא פרשת בלק

די גמרא זאָגט אין בבא בתרא דף י"ד^ט, [וואָרן] ער רעכנט אויס אַלע [ספרים], די

^ט בגמרא בבא בתרא (יד: טו): תנו רבנן, סדרן של נביאים, יהושע ושופטים, שמואל ומלכים, ירמיה ויחזקאל, ישעיה ושנים עשר וכו'. סידרן של כתובים, רות וספר תהלים ואיוב ומשלי, קהלת שיר השירים וקנינות, דניאל ומגילת אסתר, עזרא ודברי הימים וכו'. ו מ' כתבן, משה כתב ספרו, ופרשת בלעם [פירש"י: נבואתו ומשלו], אף על פי שאינן צורכי משה ותורתו וסדר מעשית, ואיוב. יהושע כתב ספרו, ושמונה פסוקים שבתורה [מן ויקרא משה, עד סוף הספר]. שמואל כתב ספרו, ושופטים [שכולם קדמו לו, ועמד וכתב ספרו, ומה שעלתה לישראל בימיהם], ורות [שהיתה בימי השופטים]. דוד כתב ספר תהלים על ידי עשרה זקנים [כתב בו דברים שאמרו זקנים הללו שהיו לפניו, ויש שהיו בימיו, כגון אסף והימן וידותן מן הלוים המזמוריים], על ידי אדם הראשון [כגון קלמי ראו עיניך, ולי מה יקרו רעיוך (תהלים קלט, טז-יז), אדם הראשון אמרן (סנהדרין לז-לח)], על ידי מלכי צדק [נאם ה' לאדני שב לימיני (שם קי, א), וכל המזמור], ועל ידי אברהם [כדאמרין לקמן, איתן קאָוּחִי (שם פט, א) זה אברהם], ועל ידי משה [תפלה למשה (שם צ) וכל אחר עשר מזמורים כסדרן], ועל ידי הימן [משפיל להימן (שם פח)], ועל ידי ידוּתוֹן [למנצח לידותוֹן (שם לט סב עז)], ועל

תורה נביאים וכתובים, 'ווער' ס'האט עס געשריבן [יעדן ספר]. רעכנט ער משה אויף די תורה, און ער זאגט משה רבינו כתב ספרו, וספר בלעם.

לב

קושיא יב

והוא תמוה למה הוצרך לחשוב ספר בלעם לחוריה, ומהו הרבותא בזה, והלא הוא מכלל כל התורה שכתב משה ס'איז עפעס א פלא. [ער זאגט עקסטער] כתב ספרו, ער האט געשריבן די תורה הקדושה, [שהרי] אלעס האט דאך משה רבינו געשריבן, און [עקסטער] א רבותא אז 'אויך' [ספר בלעם. והלא גם] ספר בלעם איז דאך אויך א חלק [של] תורה, די פרשה דא פון בלעם, [ואלמלי] אפילו ס'זאל זיין אן אות ס'זאל פון דעם פעלן [בספר תורה] איז שוין נישט קיין די גאנצע ספר תורה, ס'איז [פונקט] אזוי ווי די גאנצע תורה, [ובוודאי] כתבו משה, ואמאי הוצרך הגמרא למימריה.

לג

תירוצין רש"י - על קושיא יב

וברש"י מפרש דהרבותא הוא אע"פ שאינן צורכי משה ותורתו, וסדר מעשיו רש"י נייט זיך דארטן [לפרש בדוחק], - ס'איז אביסל שווער צו פארשטיין רש"י'ס פשט דארט. - רש"י וויל זאגן^א אז ס'איז א רבותא [ספר] בלעם, ווייל ס'רעדט פון גוים.

לד

מה שעדיין קשה - לתירוצין רש"י

אמנם הא כמה פרשיות שכתורה מיירי מעניני גוים ממש, וכגון פרשת לבן, ואכתי צ"ב מהו הרבותא בפרשת בלעם דייקא

[אבער על פי] פשוט איז דאך [עס נאך] זייער שווער צו פארשטיין, ס'איז [דען] א רבותא [מה שכתב פרשת] בלעם אויך, [והרי] אסאך זאכן שטייט [פון גוים וכגון] פון לבן, און פון דעם [און יענעם], וואס ס'שטייט אלץ אין די תורה פון פארשידענע גוים, פון אלע גוים און פון די ז' אומות, ס'איז דאך עפעס פארשידענע ענינים וואס שטייט אין די תורה הקדושה, [ומה נשתנה] וואס עפעס פונקט דא [ביי] דעס איז דא א רבותא אז משה רבינו האט עס געשריבן.

ידי אסף (שם נ עמ-פג), ועל ידי שלשה בני קרח. ירמיה כתב ספרו, וספר מלכים, וקנינות. חזקיה וסיעתו [בני דורו] שהאריכו ימים [אחרי] כתבו ישעיה [שהרגו מנשה ולא כתב ספרו, שלא היו הנביאים כותבים ספריהן אלא לפני מותן], משלי, שיר השירים, וקהלת [דכתיב בספר משלי (כה, א) אשר העתיקו אנשי חזקיה וגו'] ועל שחזקיה גרם להן לעסוק בתורה, כדאמרין בחלק [סנהדרין צד]: נעץ חרב על פתח בית המדרש כו', נקרא הדבר על שמת. אנשי כנסת הגדולה [חגי] זכריה ומלאכי וזובבל ומרדכי וחבריהם] כתבו יחזקאל [שנתנבא בגולה, ואיני יודע למה לא כתבו יחזקאל בעצמו, אם לא מפני שלא נתנה נבואה ליכתב בחוצה לארץ, וכתבום אלו לאחר שבאו לארץ], ושנים עשר [נתמן] שהיו נבואותיהם קטנות, לא כתבום הנביאים עצמם איש איש ספרו, ובאו חגי זכריה ומלאכי וראו שרוד הקדש מסתלקת, שהיו הם נביאים אחרונים, ועמדו וכתבו נבואותיהם, וצרפו נבואות קטנות עמם, ועשאו ספר גדול שלא יאבדו מחמת קטנם], דניאל [שהיה בגולה, וכן] ומגילת אסתר. עזרא כתב ספרו, ויחס של דברי הימים עד לו [עד שייחס עצמן]. [ועיי"ש עוד בגמרא, מה דשקיל וטרי] בכל זה, ואכ"מ.

^א ברש"י על הגמרא שם. ולשונו מובא לעיל, שכתב אף על פי שאינן צורכי משה ותורתו, וסדר מעשיו.

^א דברי רבינו בזה הוא כמו שמפרש בתורת חיים (כבא בתרא שם) על פי דברי רש"י, וז"ל: ופרשת בלעם נראה דלאו אשלש נבואות הראשונות קאמר, דאינהו כיון דלישראל הוה קא מתנבא, ודאי צרכי משה ותורתו נינהו, אלא אנבואה רביעית קאמר, דכתיב ועתה הנני הולך לעמי לכה איצטף וגו', דעיקר נבואתיה לעובדי כוכבים הוה, דכתיב והנני אדום ירשה והנני ירשה שעיר, וירא את עמלק, וצים מיד כמים וענו אשור וגו', דהך פרשתא הוה דומיא דספר איוב, דאינהו נמי עיקר נבואותיהו לעובדי כוכבים הוה, כדקאמר לקמן.

לה

תיריון העיון יעקב - על קושיא יב

ובעיון יעקב מביא פ' הריטב"א, ומוסיף על זה לה' לתירין דהרבנות הוא לפי שבאמת התורה קדמה לעולם והכל כבר נכתב מראש רק שחזר וכתבו משה, משא"כ בספר בלעם שלא קדמה לעולם, ולזה משמענו דגם זאת כתב משה

נאָר דער ריטב"א ברענגט, - ס'איז דאָ דאָרט אין עין יעקב (נדרסו דבריו), ברענגט [ער בעיון יעקב] פונעם ריטב"א²¹, - דער ריטב"א זאָגט (פֿשט, ומוסיף עליו העיון יעקב, ווייל) לעולם די תורה הקדושה איז דאָך געווען נאָך פֿאַר בריאת העולם, תורה קדמה לעולם (פסחים נד.), די תורה איז געווען אָפּגעשריבן פון לאַנג, [און] נישט [אז] משה רבינו האָט געדאַרפט שרייבן. נאָר מִשְׁנֵה תורה וואָס ער האָט מחדש געווען, דעם האָט ער געשריבן [מחדש. אבל שאר הד' ספרים] יענעם האָט ער [נאָר] 'איבערגעשריבן', [אָבער] ס'איז געווען פון לאַנג. [ומה שאמרו בגמרא משה כתב 'ספרו', קאי על ספר דברים].

נאָר וואָס ס'שטייט [פון] בלעם, איז נישט געווען געשריבן פון פריער, [ווייל] ס'איז דאָך געווען קדמה לעולם, האָט מען נישט געוואָלט [שהקב"ה יכתוב מנביאי אומות העולם, וממילא] האָט עס משה רבינו געשריבן.

אַזוי זאָגט דער ריטב"א [והעיון יעקב, במה שמוסיף עליו].

לו

מה שעדיין קשה - לתיריון העיון יעקב

אבל גם תיריון זה קשה, שהרי גם פרשה זו הוא ככל התורה שנכתבה קודם בריאת העולם, ומה שקשה האך היה שייך לכתוב דבר שהיה עדיין תלוי בחירה, זה קשה גם על כמה שאר פרשיות התורה, והתיריון הוא דקודם בריאת העולם היו נכתבין אותיות אלו בצירופים אחרים והיה בהם ענינים שנשנים, אלא שלאחר הבריאה נשתנו האותיות לצירופים של עתה לפי מה שהיתה הבחירה

[אָבער] ס'איז אויך קשה.

וואָרן לעולם ס'איז דאָך דאָ [כגון] דער חטא העגל, האָט מען דען געשריבן, פֿאַר בריאת העולם איז דען געשטאַנען דער חטא העגל, [דאָס] איז דאָך עפעס ווי אַ סתירה מיט די בחירה.

נאָר וואָס דען, איך מוז דאָך אַזוי זאָגן, אַזוי ווי זיי זאָגן דאָך שוין לאַנג די אַלע [ספרים], זיי זאָגן דאָך²² אַז די תורה הקדושה וואָס ס'איז קדמה לעולם, איז נישט

²¹ בחידושי הריטב"א (בבא בתרא יד: הדרסו גם על העין יעקב שם) כתב: והא דאמרין במשה שכתב ספרו ופרשת בלעם. נראין דברי האומרים שאין זו פרשת בלעם שכתובה בתורה, דההיא הקב"ה כתבה כשאר התורה, אלא פרשה בפני עצמו הוא שכתב והאריך בה ביותר, והיתה מצויה להם.

ובעיון יעקב (על הע"י שם) לאחר שהעתיק דברי הריטב"א, כתב וז"ל: ונראה דדעת רש"י, דהא דמשה כתב ספרו, היינו ספר משנה תורה, שזה נקרא על שם משה כדכתיב (מלאכי ג, כב) זָכְרוּ תוֹרַת מֹשֶׁה, משא"כ שאר התורה קדומה אֲלֵפִים שנה, וכדמסיים ספר במדבר אֵלֶּה הַמִּצְוֹת וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה ה' בְּיַד מֹשֶׁה, ובמשה תורה כתוב אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר דִּבֶּר מֹשֶׁה. ובוה מתורן קושית הפסיקתא הובא בילקוט סוף מלאכי, זָכְרוּ תוֹרַת מֹשֶׁה עֲבָדִי, והלא תורת ה' היא, כדכתיב (תהלים יט, ח) תוֹרַת ה' תְּמִימָה. ופרשת בלעם אע"פ שכתובה בתורת ה', מכל מקום נכתבה על ידי משה, כיון שהיה מנביאי אומות העולם, לא נכתבה על ידי הקב"ה בעצמו.

²² כן כתב בפתיחת הרמב"ן לספר בראשית, וז"ל: עוד יש בידינו קבלה של אמת, כי כל התורה כולה שמותיו של הקב"ה, שהתיבות מתחלקות לשמות בענין אחר וכו', מלבד צירופיהם וגימטריאותיהם של שמות וכו'. ונראה שהתורה הכתובה באש שחורה על גבי אש לבנה, בענין הזה שהזכרנו היה, שהיתה הכתיבה רצופה בלי הפסק תיבות, והיה אפשר קריאתה שתקרא על דרך השמות, ותקרא על דרך קריאתינו בענין התורה והמצוה, ונתנה למשה רבינו על דרך חלוק קריאת המצוות, ונמסר לו על פה קריאתה בשמות וכו'.

וכן הובא בשם הגר"א בספר מרגניתא דבי רב (להבדיל טעם) ובענין יוסף על הע"י (בבא בתרא טו.) בביאור מה שאמרו בגמרא דח' פסוקים אחרונים כתבם משה 'בדמע' עיי"ש. ומביאו רבינו בדברי יואל אחרי (עמוד נא) ועל קהלת (אות ב), ועוד. ובעל הגאולה ועה"ת (סימן מ) הוסיף דכן כתבו גם תלמידי הבעש"ט בשם הבעש"ט (כהובא בספר בעש"ט עה"ת פרשת ברכה).

טייטש אזוי ווי ס'איז געווען [כמו שהוא], באַשער הוא שם, [געשריבן] מיטן חטא העגל, מיט מרגלים, און מיט די אַלע זאַכן. נאָר וואָס דען, ס'איז געווען צרופי אותיות [אחרים, באותיות אלו של התורה], און ווען נישט דער חטא, העט גיווען געקאנט ווערן אנדערע צרופים. די אַלע אותיות זענען געוועזן, אָבער די צרופים זענען געוואָרן יעדעס מאָל ווען ס'איז געשען די זאַך. ווען די זאַך איז געשען, זענען אַראָפּגעקומען [און] זענען געוואָרן די אַלע צרופים. אזוי זאָגן דאָך די ראשונים.

לו

[וממילא] די זעלבע מעשה איז ביי בלעם'ן אויכעט. קען זיין ס'איז געווען אנדערע צירופים [בתורה שקדמה לעולם, גם בפרשה זו] נאָר מ'ווייסט נישט וויאָזוי. און מאן יימר לן [שלא נכתב זה קודם בריאת העולם], פאָרוואָס איז ווייטער אויך אַ רבּוּתא, [און] פאָרוואָס בלעם'ס איז נישט געווען קודם. ס'איז אַלץ שווער צו פאַרשטיין.

לח

תירוץ הנחלת יעקב - על קושיא יב

אמנם החוות דעת בספרו נחלת יעקב כתב תירוץ נכון בזה, כי אמירת בלעם ודאי לא היה בלשון הקודש כמו שכתוב בתורה, רק אמר זאת בלשונם, אלא שמשא רבינו חזר וכתב זאת בלשון התורה, וזה שמשמענו דמשה כתב ספר בלעם בלשון הקודש נאָר דאָ דער נחלת יעקב^י, - פונעם חוות דעת איז דאָ אַ ספר [נחלת יעקב] אויף די תורה, - ער טוט אויף, ער זאָגט, זעט אויס [דער פֿשט] וואָס ער זאָגט [אז] משה רבינו כתב ספרו ופרשת בלעם, אז די אַלע ברכות וואָס בלעם האָט געזאָגט, האָט ער נישט געזאָגט אזוי ווי זיי שטייען אין די תורה אויף לשון קודש, [נאָר פאַר] אים האָט מען עס איבערגעזעצט אויף זיין לשון, ער האָט עס געזאָגט אויף זיין לשון האָט ער דאָס געזאָגט, אז זיי זאָלן עס פאַרשטיין, בַּלָּק און די אַלע [שרי מואב], ווייל זיי האָבן נישט געקענט קיין לשון קודש.

נאָר וואָס דען, דעס איז דאָס 'ענין' דערפון, און 'דאָס' שטייט אין די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה [בלשון הקודש, כל 'ענין' נבואתו].

אָבער בלעם'ן האָט מען די זעלבע [ענין] איבערגעטייטשט אויף זייער לשון, און ער האָט דאָס געזאָגט אויף זייער לשון.

איבערדעם איז דאָס די רבּוּתא. וואָרן לכאורה בלעם האָט דאָך עס נישט 'אזוי' געזאָגט, און משה רבינו האָט אָבער געשריבן עס מיט 'דעם' לשון, מיט דעם לשון שניתן בו התורה האָט ער דאָס געשריבן אין די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה. דאָס איז די רבּוּתא.

אזוי זאָגט דער חוות דעת, אין נחלת יעקב.

לט

ס'איז אַ דְּבָר חֲדָשׁ [מה שכתב נחלת יעקב], און ס'זעט עפעס אויס [אזוי טאָקע אין

מדרש] (וכדלהלן באות מב).

^י בנחלת יעקב עה"ת (ריש פרשת): בבבא בתרא אמרינן, משה כתב ספרו ופרשת בלעם. והוא תמוה, דהא פרשת בלעם גוף התורה הוא, וכל התורה כולה משה כתבה. לכן נראה הכוונה, דהנה מה שאמר בלעם לבלק, וודאי לא בלשון הכתובה בתורה אמרה, דאם כן לא היה משיג בלק מה שאומר בלעם, דמנין היה יודע בלק לדבר בלשון הקודש, ובלשון סתום. אך משה כתב כוונת ההשגה שהשיג בלעם, בלשון זה הכתוב בתורה, שיש על כל קוץ וקוץ תילי תילים של רמזי סודות.

מ

וכעין זה נראה בדברי הרמב"ן בענין מעם שם משה, דבפסוק כתיב כי מן המים משיתוהו, שהוא בלשון הקודש, אבל בת פרעה קראתו בלשון מצרי בשם המורה על זה הענין של הוצאה מן המים

לעולם מ'געפונט כעין זה, שטייט אין רמב"ן אויך.

דער רמב"ן זאגט [על הפסוק] וַתִּקְרָא שְׁמוֹ מֹשֶׁה כִּי מִן הַמַּיִם מְשִׁיתוֹהוּ (שמות ב, י), זאגט דער רמב"ן^{טו} פון וואו האָט בת פרעה געקענט לשון קודש [אז] זי זאל זאגן משה.

זאָגט ער, זי האָט אים נישט גערופן משה, זי האָט אים גערופן אויף לשון מצרי [מיט] די טייטש [פון] כי מן המים משיתוהו. און משה איז דאָך טייטש אַרויסציען, זי האָט אים גערופן דעם נאָמען מיט לשון מצרי, נישט משה [בלשון הקודש]. נאָר די תורה הקדושה האָט עס איבערגעזעצט אויף דעם לשון התורה, משה, כי מן המים משיתוהו. אָבער זי האָט דאָס זעלבע געזאָגט אויף אַן אנדער לשון. אַזוי זאָגט דער רמב"ן דאָרט אויך.

מא

זעט מען דאָך אַז ס'איז פאַרהאַנדן אַזוי, די תּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה זאָגט אַזוי מיט 'דעם' לָשׁוֹן, ווייל ס'איז געשען אַזוי [בלשון האחר].

מב

וכעין זה היה כאן בבלעם. ובפרט לפי מה דאיתא במדרש שנתן הקב"ה כח בקולו של בלעם להיות הולך בכל העולם, ואם לא הבינו האומות בלשון הקודש א"כ מה תועלת היה ברבר, אלא ודאי ששמעו זאת בלשונם

די זעלבע קען דאָ אפשר זיין ביי פֿלעם'ן.

ס'זעט עפעס אַזוי אויס אויכעט [בדברי המדרש].

וואָרן ס'ווערט געברענגט אין מדרש אויף אַ פֿלאַץ^{טו}, אַז דער בורא כל עולמים האָט אים געגעבן כח [פאַר בלעם, אז] ער האָט געזאָגט אַזוי הויעך, אַז אַלע אומות העולם האָבן געהערט, מסוף העולם ועד סופו.

[והרי] די אנדערע - אַלע אומות העולם - האָבן דאָך נישט געקענט [לשון הקודש]. ואם כן מה תועלת בהשמיעו לכולם, אם לא שהיה זה בלשונם].

מג

והרי גם במתן תורה אמרו שהיה הקול מתחלק לשבעים לשונות, כדי שבינו כל האומות אם ירצו לקבלה, אבל לא שמעו זאת בלשון הקודש

און אפילו [ביין] מתן תורה, [בדיבור] אַנְכִי ה' אַלְלִיקְךָ שטייט אויך, זאָגט דאָך די

^{טו} עיין רמב"ן פרשת מקץ (מא, מה): [וַתִּקְרָא פְּרָעָה שֵׁם יוֹסֵף] צִפְנַת פֻּעֲנָה. אמר רבי אברהם (באבן עזרא) אם היא מלה מצרית, לא ידענו פירושה, ואם מתורגמת, לא ידענו שם יוסף. ועל דעת הראשונים שאומרים (בתפלת נשמת כל חי) הַמִּפְעֻנִּים נִפְּלָמִים, יתכן שקרא לו שם נכבד כלשון ארצו, כי שאל לו, או שהיה המלך יודע שפת ארץ כנען הקרובה אליו, וענינו, צִפְנָה מְגֻלָּה. וכן בתו [של פרעה] קראה שם משה רבינו כלשון עמו, מן המים משיתוהו. ואל תשתומם בעבור שקראוהו סופרי המצריים 'מוניוס', כי ישנו השמות ללשון מובן או מורגל להם, כאשר יעשה התרגום בקצתם, כגון בין קִדֵּש ובין שוֹר (וירא כ, א), בין יָקָם ובין חִגְרָא, וכן בהרבה מן השמות, ובקצתם לא יִשְׁנָה דבר, כאשר עשה בסיוחן מלך חשבון ובעוג מלך הבשן, וזולתם הרבה. וזה לפי מה שהיו נקראים בלשון ארמית בדורו. [ועיין עוד באבן עזרא פרשת שמות (ב, י)].

^{טו} בבמדבר רבה (כ, כ): [וַיִּשָּׂא מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר, זֶה שְׂאֵמֶר הַכְּתוּב (משלי כז, יד) מְבַרֵּךְ רֵעֵהוּ בְּקוֹל גְּדוֹל וגו'. כשבא בלעם לקלל את ישראל, עיקם הקב"ה את לשונו והתחיל לברך, שנאמר (תצא כג, ו) וְלֹא אָבָה ה' אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹעַ אֶל בְּלָעַם וַיִּהְיֶה ה' וגו', נתן הקב"ה כח בקולו וקולו הלך מסוף העולם ועד סופו, כדי שישמעו האומות שהוא מברכן. מניין, אמר רבי אלעזר דהקפר, כתיב הלחן (ואתחנן ה, יט) קול גְּדוֹל וְלֹא יִסָּף, שהיה הולך מסוף העולם ועד סופו, וכאן כתיב מְבַרֵּךְ רֵעֵהוּ בְּקוֹל גְּדוֹל וגו'.

גמרא" כמו פטיש יפצץ סלע, ס'איז איבערגעזעצט געוואָרן אויף שבעים לשון, דער דיבור פון הקדוש ברוך הוא אנכי ה' אלקיך איז איבערגעזעצט געוואָרן אויף שבעים לשונות [כדי] אלע אומות העולם זאלן הערן, [ווייל] אפשר וועלן זיי עס מקבל זיין. אזוי זאגן זיי דאך דעם פֿשט, זאגט דאך תוספות^י.

זעט מען דאך אז מ'האט געמוזט 'איבערזעצן' אויף [שאר] לשונות [בכדי] אז אלע אומות זאלן פֿארשטיין.

מד

כי האומות בודאי לא הבינו בלשון הקודש, וכמו שהביא יוסף ראיה לאחיו ממה שמדבר בלשון הקודש שהוא יוסף. ואצל פרעה אמרו בגמרא דאגמריה יוסף לשון הקודש ולא נמו

און [יוסף אמר להשבתים (ויגש מה, יב) והנה עיניכם ראות] כי פי המדבר אליכם [ופירש"י] בלשון קודש [וזה היה לראיה שהוא יוסף. ולעומת זה] פרעה האט זיך געוואלט לערנען [לשון קודש], ער האט געקאנט אלע שבעים לשון, און לשון קודש איז לא אגמריה, ער האט עס נישט געקענט מקבל זיין^ט.

וואָרן דאָס ריכטיגע לשון הקודש, קען גאר אַ רשע נישט קענען, וואָרן דאָס האט אַ קדושה אין זיך, [און] ס'קען [עס] גארנישט מקבל זיין קיין רשע, ס'האלט זיך נישט אין אים, אזוי ווי די גמרא זאגט דאך אגמריה ולא קבליה. ער [יוסף] האט אים געוואלט אויסלערנען פֿרעה'ן, האט ער נישט געקענט.

מה

ואם כן גם בלעם לא הכיר בלשון הקודש, אלא ודאי שלו נאמרו הדיבורים בלשון ארמי, ולשון ארמי זה היה הולך עד סוף העולם. כי אין לומר גם כאן שהיה הקול של לשה"ק מתחלק לשאר לשונות, שלא נזכר כן רק במתן תורה

נו מילא זעט דאך אויס, ער [בלעם] האט עס נישט געקענט.

[וואס תאמר] איך זאל זאגן [אז] דא איז אויך געווען דאס נס [אז] ס'איז 'איבערגעזעצט' געוואָרן [לכל הלשונות], אזוי ווי ביי מתן תורה. [אמנם] כולי האי קלער איך נישט [שבדיבור 'בלעם' יתהוה גם כן נס כזה, וגם לא נזכר כן בדברי חז"ל].

^י בגמרא שבת (פח:) : אמר רבי יוחנן, מאי דכתיב (תהלים סח, יב) ה' יתן אמר המבשרות צָבָא רָב: [פירש"י: צבא רב, כל האומות], כל דיבור ודיבור שיצא מפי הגבורה, נחלק לשבעים לשונות. תני רבי ישמעאל, ובפטיש יפצץ סלע [ירמ' כג, כט], מה פטיש זה נחלק לכמה ניצוצות, אף כל דיבור ודיבור שיצא מפי הקב"ה, נחלק לשבעים לשונות.

^י עיקר פירוש זה הוא במהרש"א (שבת שם) וז"ל: ה' יתן אומר וגו' כל דיבור ודיבור כו' נחלק לע' לשונות כו'. שלא ליתן פתחון פה לאומות העולם לעתיד, אילו שמענוה בלשוננו קבלנה.

ודבריו הם על פי דברי התוספות בסוטה (לה:), דמיירי בגמרא איתא שם בענין האבנים שבגלגל שכתבו עליהם את כל דברי התורה בע' לשון, ואמרו שם בגמרא, בינה יתירה נתן בהם הקב"ה ושיגרו נוטירין שלהן וקילפו את הסיד והשיאוה ועל דבר זה נתחתם גזר דינם לבאר שחת, שהיה להן ללמד ולא למדו. – ועל זה כתבו התוספות שם: ועל דבר זה נתחתם גזר דינם לבאר שחת. ואם תאמר תיפוק ליה דבשעת מתן תורה החזירה הקב"ה על כל אומה ולשון ולא קבלוה, ויש לומר דעונש זה גדול הוא שלאחר שהיתה כתובה בידם ולא רצו ללמוד. [ונעל פי דרך התוספות מפרש כן המהרש"א בשבת, גם לענין מה שנחלק הדיבור לע' לשון בשעת מתן תורה].

^ט וכמבואר בגמרא סוטה (לו:): אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, בשעה שאמר לו פרעה ליוסף ובקעדיך לא ירים איש את ידו וגו' [מקץ מא, מד], אמרו איצטגניני פרעה עבד שלקחו רבו בעשרים כסף תמשילוהו עלינו, אמר להן גונני מלכות אני וראה בו. אמרו לו אם כן יהא יודע בשבעים לשון, בא גבריאל ולימדו שבעים לשון, לא הוה קגמר, הוסיף לו אות אחת משמו של הקב"ה ולמד, שנאמר (תהלים פא, ו) עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים שפת לא ידעתי אשעם. ולמחר כל לישנא דאישתעי פרעה בהדיה, אהדר ליה, אישתעי איהו בלשון הקדש, לא הוה קא ידע מאי הוה אמו, אמר ליה אגמרי, אגמריה ולא גמור. אמר ליה אישתבע לי דלא מגלית, אישתבע לו וכו'.

[נאָר] זעט אויס טאַקע אזוי ווי דער נחלת יעקב זאָגט, אַז ער האָט עס 'געזאָגט' [מעיקרא] אויף אַן אַנדער לשון.

מו

עוד הקדמה ליישוב קושיא ז-מ

והשתא דלשון הברכות של בלעם הכתובים בתורה, אינו כפי הלשון עצמו שאמר זאת בלעם בלשונו. אם כן נוסף דהרי חילוק גדול יש בין הנאמר בשאר לשונות להנאמר בלשון התורה

השְׁתָּא לִפִּי זֶה, הַשְׁתָּא דְּאֵתִית לְהִכִּי [אז] ער האָט געזאָגט אויף אַן אַנדער לשון, איז דאָךְ טאַקע אַ געוואָלדיגער חילוק [בין לשון בלעם עצמו, ללשון הברכות שבתורה], און ס'איז גאָרנישט 'די' [זעלבע] דִּיבּוּרִים [ממה שנכתבה בתורה בלשון הקודש].

מו

וכמו שביאר החתם סופר במה דקשה לכאורה מאי כל הרעש הזה במה שתרגמו התורה ליוונית, עד שנעשה העולם חושך ג' ימים. והלא מבואר בספרי קורות הדורות שכבוד גדול הנחילו או ישראל בעיני המלך והגוים

ווי דער חתם סופר זאָגט אין פרשת שמות²², פאַרוואָס ס'איז געווען העולם חשך [ג' ימים], ווען מ'האָט איבערגעזעצט די תורה הקדושה פאַר תַּלְמֵי הַמֶּלֶךְ²³ איז געוועזן - שטייט אין ירושלמיא²⁴ - ס'איז העולם חשך געוועזן דריי טאָג. פרעגט ער, וואָס איז אַזאַ 'געוואָלד', ס'שטייט דאָךְ²⁵ [אז] זיי האָבן געהאַט גרויס פֿבּוּד, [ס'איז] ידוע אַז מ'האָט זיי זייער מַכְבֵּד געווען אידן, [און] זיי האָבן מַכְבֵּד געווען זייער די תּוֹרָה. [און] אַז מ'האָט פאַר די גוֹיִם איבערגעזעצט, מַה הַמֶּקְרָא חֶסֶד, וואָס איז דאָס עפּעס אַזאַ 'געוואָלד'.

מח

ולזה ביאר החתם סופר כי בלשון התורה הנכתב בלשון הקודש רמוזים בה כל סוגי החכמות שבעולם, וכל הדרשות והסודות. משא"כ כשתרגמו אותה ללשון יוון, שאז נאבדו ממנה כל אלו עניני החכמה הממונים בתורה

גיט דער חתם סופר צו פאַרשטיין²⁶, אַז אין לשון התורה איז דאָ אַזויפיל [נרמז]

²² כמבואר בגמרא מגילה (ט:). תניא אמר רבי יהודה, אף כשהתירו רבותינו יונית, לא התירו אלא בספר תורה, ומשום מעשה דתלמי המלך. דתניא מעשה בתלמי המלך שכינס שבעים ושנים זקנים, והכניסן בשבעים ושנים בתים ולא גילה להם על מה כינסן, ונכנס אצל כל אחד ואחד ואמר להם כתבו לי תורת משה רבכם, נתן הקב"ה בלב כל אחד ואחד עצה והסכימו כולן לדעת אחת, וכתבו לו אלקים ברא בראשית, אעשה אדם וכו'. [נעניין שם בגמרא עוד כמה שינויים שכתבו לו].

²³ כן הוא במגילת תענית (פרק האחרון): 'בחד' בטבת נכתבה התורה יונית בימי תלמי המלך, והחושך בא לעולם שלשת ימים.

ובטור ושלחן ערוך (א"ח תקפ, א-ב): אלו הימים שאירעו בהם צרות לאבותינו וראוי להתענות בהם וכו'. בשמונה בטבת נכתבה התורה יונית בימי תלמי המלך, והיה חושך לעולם ג' ימים.

²⁴ ביוסיפון (פרק יז), ובספר מאור עינים (לרבי עזריה מן האדומים, בחלק הדרת זקנים המיוסר על עובדא זו שאצל תלמי המלך). כן מציינ בחתם סופר דלהלן.

²⁵ בדורשים לח' טבת האריך החתם סופר בענין זה בכמה מקומות, לבאר מה היה הצרה והחושך במה שתרגמו את התורה ליוונית. - ובדרוש לח' טבת תקצ"ט הנדפס בתורת משה פרשת שמות, ובדרשות חתם סופר (עמוד ק:) כתב וז"ל: כתיב במגילת קינות (איכה ג, ב) אותי נהג וילך חשך ולא אור, ויש לדקדק הכפל, פשיטא כיון שהוא חשך איננו אור. ○ [ונראה] ליישב בהבין מה שכתוב במגילת תענית כי 'בחד' טבת שהועתקה תורה יונית היה חשך בעולם, ומה טעם לחשך הזה. ומצינו בספר יוסיפון ובספר מאור עינים, שהיה אורה ושמחה ליהודים, והשיגו על ידי זה כבוד גדול, והמלך והעמים הכירו יקר התורה כי רבה היא. ○ ליישב נראה לי בהקדים דכתיב (ואתחנן ד, ו) ושמרתם וציתתם כי הוא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים ואמרו כל הגוים וגו' רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה, הרי אתה רואה שכפול בפסוק הזה שעל ידי עסקינו בתורה יקרא עלינו שם חכמים ונבונים.

והענין בזה, כי באמת ספר תורה שלנו הוא מעט חכמות, כתוב בתוכו איזה ספורי מעשים שעברו, ואיזה מצות וחקים ומשפטים אשר ינהיגו בהם עם בני ישראל, ואמנם אי אפשר מבלי שידעו שארי החכמות כולם, כי

וטמון בה, ס' ליגט [דערין] פֿל מיני חֲכָמוֹת שְׁבַעוֹלָם, אַלעס איז מְרוֹמָז [בלשון התורה. וכגון] אין די פרשת הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֵם איז מְרוֹמָז גאַנץ חֲכָמָה תְּכוּנָה [פון] אַלע כּוֹכָבִים ומזלות, און אין [הלכות] טריפות [ליגט] די אַלע טבעיות [הבעלי חיים].⁷¹
פֿל מיני חֲכָמוֹת שְׁבַעוֹלָם, ליגט אין די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה.

מט

ער טייטשט מיט דעם [פסוק] [ואתחנן ד, ו-ח] וּשְׁמַרְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם פִּי הִיא חֲכָמָתְכֶם וּבִינְתֶכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים וגו' וְאָמְרוּ רַק עִם חֶכֶם וְנִבּוֹן הַגּוֹי הַגָּדוֹל הַזֶּה [כִּי מִי גוֹי גָּדוֹל] אֲשֶׁר לוֹ חֲקִים וּמִשְׁפָּטִים. [ולכאורה] וויאזוי ווייסט מען פון די חֲקִים אַז אידן זענען אזוי קלוג, מ'פֿאַרשטייט דאָךְ נִיטאַמאַל די 'חֲקִים'.

זאָגט ער, [כי האומות] זיי האָבן אויף אַלע חֲכָמוֹת האָבן זיי די פֿילוסופֿיא [און] זיי האָבן די אַלע לימודים [בכמה חיבורים וחכמיהם העוסקים בזה], און אידן נעמען [דעס אַלעס] אַרױס פון די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה, די חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל האָבן 'פון די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה' אַרױסגענומען אַלע חֲכָמוֹת.

איבערדעם זאָגט ער הִיא חֲכָמָתְכֶם וּבִינְתֶכֶם לְעֵינֵי הָעַמִּים, [ווייל פון דעם] זעען זיי

אי אפשר להגיע לקבל עדות החדש מבלי שנדע כל דקדוקי הילוך החמה והלבנה ומסלוליהם, ואי אפשר לדון המכשף אם לא נדע שרשי המכשף וחכמת בני קדם, והלכות טריפות מבלי נדע הניתוח על אופן היותר דק ועמוק, ושירי הלזים מבלי חכמת המוסיקא, וחלוקת ארץ ישראל מבלי ידיעת מדידת הארץ וחכמת השיעור ואגרופיע [גיאגראפיע], וזריעת כלאים וניקתם מבלי [ידיעת חכמת] הבדנאמיע, וכמה הפליגו חכז"ל בל"ט מלאכות בשבת שנראה מהם בקיאותם בכל המלאכות כגון האריגה וכלי האריגה, וכל חכמת הטבע ופילוסופיא האלוהי הוא העולה על כולם, שצריכים לידע להבין פשטות התורה ולקיים מצותיה, ואין שום זכר מכל הנ"ל בתורה, ואין לנו שום ספר מחובר על זה, והאומות יש להם בכל אלו חכמים וחיבורים רבים. ועל כרחינו ללמוד [לכאורה] מספריהם כל אלו, וה' אמר וְהָיְתָה בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה [יהושע א, ח], ואמרו חכז"ל [אבות ה, כב. ע"י ברטנורא] מינה לא תוע, וכששאלו [מנחות טז:] מהו ללמוד חכמת יונית, השיבו (שם) ילמדנו בשעה שאינה לא יום ולא לילה, דכתיב וְהָיְתָה בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה, ואין כאן שעה פנויה ללמוד כל אלו. ועוד כתיב [ראיה יח, ט] לֹא תִלְמַד לַעֲשׂוֹת, ואין נחת רוח לפניו בהיותינו עוסקים בספריהם כלל. ואם כן מאין נדע כל הצריך לתורה, והספר קטן וקציר מהכיר.

אבל דע וְהָאֵמֶן, כי אם הוא זרתיים ארכו וזרתיים רחבו, אֲרָכָה מֵאָרֶץ מִדָּה וְרָחֲבָה מִנִּי יָם [איוב יא, ט], ואין לך כל חכמה בעולם ומה למעלה ומה למטה ולפנים ולאחור [חגיגה יא:] שלא נרמזו במילותיה ותיבותיה. וכלי ספק כי בפסוק הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֵם רמזו כל חכמת קידוש החדש, ויותר ממה שהעתיק הרמב"ם [הל' קידוש החודש] מספריהם, והיודע לשמש בפסוק הזה ימצא הכל מִפְּרֶשׁ וְשׁוּם שָׁקֵל. ועיין מה שכתב רמב"ן [בראשית ה, א] בפסוק זֶה סֵפֶר תּוֹלְדֹת אָדָם, שמצא חיבור מרבינו שרירא גאון שהוציא מהפסוק הזה כל עניני שרשטי הידים והפנים [וע"ע ברמב"ן שם ג, יד. ובהקדמתו על התורה]. וכן כולם, כי הַמִּקְתָּב מִקְתָּב אֱלֹקִים הוא [תשא לב, טז]. ולמה לא, הלא אנו מאמינים שברא העולם בתורה, אם כן על כרחך מההכרח שיהיה שרשי כל החכמות העולמית מְשׁוּשָׁים בה.

○ ויותר מהמה מה שרמזו בה סתרי תורה, מה שלמעלה מהשכל, מזה לא נדבר עתה. והנה חכם יתאר מי שלומד מה שכבר לפניו, ואמנם המוצא דבר מתוך דבר הוא הנקרא נבון כידוע. ועל כן בראות אומות העולם כי אין לנו שום עסק בספריהם, וגם אין אנו מסכימים עמם, ואין לנו שום חיבור אחר כי אם ספר תורה הזה, ומכל מקום הכל גלוי לפנינו על צד היותר טוב והיותר אמתי, ידעו ויבינו כי נבונים אנחנו להוציא דבר מתוך דבר ולהבין רמזות התורה הקדושה הזאת וכו' [וכאן הוציא הקדיר עזר, ואח"כ מסיים] נחזור להנ"ל, שעל זה יוצדק לומר פי הוא חֲכָמָתְכֶם וּבִינְתֶכֶם דייקא וכו'. ○ אך כל זאת בהיות התורה ככתבה וכלשונה, אמנם בהעתק התורה ללשון אחר, אין בה כי אם המובן הפשיטות, לא זולת. ואף כי נשאה חן בעיני כל רואיה, ומלך יונוי כיבר ליהודים על זה בכל עז, מ"מ לעומת זה התאמצו היהודים כולם לעזוב לימוד התורה בלשון הקודש, ונתפסו אחרי לשונות אחרות, ולהטעימה כפשוטה, ולא יכיל התורה כל החכמות הצריכים לזה, והוצרכו ללמוד חכמות יונית מספריהם של יוונים, וכאילו התורה הקדושה סמכה עצמה על חכמת אריסטו וחביריו, והרי זה כמו שסומך על שלחן אחרים ואין לו משלו כלום, שעליו אמרו חכז"ל [ביצה לב:] שהעולם חשך בעדו, על כן אמרו שהיה אז חשך בעולם.

⁷¹ ועיין בספר חסידים [סימן תסח], ובבני יששכר [אדר י, ב], ובשו"ת מחנה חיים [בהקדמה לח"ג].

עפעס אַז אין די תּוֹרָה הִקְדוּשָׁה ליגט עפּעס אַזוינס, [שהרי אף על פי שבני ישראל] אַז זיי האָבן נישט געלערנט [די אַלע חכמות], זיי ברענגען נישט אָן די צייט מיט ספּרי העמים, מיט ספּרי האומות, נאָר פון די תּוֹרָה הִקְדוּשָׁה אַליין זענען זיי געקומען אויף אַלעמען. זעט מען ווי גרויס די חכמה איז [שבֿתורה], פון דעם אַליין זעט מען, נישט ווייל זיי פאַרשטייען די תּוֹרָה, נאָר זיי זעען עפּעס אַז ס'ליגט אין די תּוֹרָה הִקְדוּשָׁה [עד אין חקר].

נ

היהה איך שיהיה, און טאַקע דאָ אין די וואָכעדיגע סדרה [מצינו בפסוק] 'יִרְט' הִדְרָךְ, איז טייטש - זאָגט ער [בגמרא^כ וברש"י^כ] - [דהוא נוטריקון יִרְאָה] רִאָתָה נְטָתָה. אָדער בִּא"ת פֿ"ש, זאָגט דאָךְ דער מדרש^כ, איז יִרְט פון לשון מִגֵּן. און אַזוי כמה [דוגמאות] אין די דרשות חכמינו ז"ל, וואָס ס'ליגט אַלץ אין דעם לשון קודש.

נא

און טאַמער זעצט מען עס איבער - זאָגט דער חתם סופר - אַז מ'זעצט עס איבער אויף אַן אַנדער לשון, פאַרלירט זיך דאָס אַלעס. וואָרן אין יענעם לשון ליגט שוין נישט די אַלע זאַכן. מ'קאָן נאָר איבערזעצן דעם פֿשוט'ן פֿשט, אָבער פעלן פעלט דעם גאַנצע וואָס ס'ליגט [דערין. און] דער עיקר איז דאָךְ [הדרשות וסודות] וואָס ס'ליגט אין די [אותיות התורה].

נב

מילא איך שמועס שוין נישט - זאָגט ער [בחתם סופר] - פון סתרי תורה [הרמזים בה, וואָס דאָס] האָט דאָךְ קיין שיעור נישט. נאָר אפילו נגלות [התורה] וואָס מ'לערנט [אַלץ] אַרויס [מהפסוקים], און וואָס ס'ליגט [אַלץ] 'אין דערינען', די אַלע דְרָשׁוֹת. וואָרן דאָס אַלעס ליגט דאָךְ אין פסוק, [דאָס] האָט מען אַזוי געגעבן מסיני אין דעם לשון. אָבער אַלעס קען איך נאָר דְרָשׁ'נען פון דעם לשון. [אָבער] טאַמער זעצט מען עס איבער אויף אַן אַנדער לשון, פאַרלירט מען די אַלע זאַכן.

^כ בגמרא שבת (קה): אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בן זימרא, מנין ללשון נוטריקון מן התורה, שנאמר (לך יי, ה) פֿי א"ב הִמּוֹן גִּוִּים נִתְּתִיךְ, אב נתתיך לאומות, בחר נתתיך באומות, המון חביב נתתיך באומות, מלך נתתיך לאומות, ותיק נתתיך באומות, נאמן נתתיך לאומות. רבי יוחנן ידידיה אמר, אַנְכִי נוטריקון אַנא נפשי כתיבת יהבית, רבנן אמרי אמירה נעיימה כתיבה יהיבה, איכא דאמרי אַנְכִי למפרע יהיבה כתיבה נאמנין אמריה. דבי רבי נתן אמרי, פֿי יִרְט הִדְרָךְ לִנְגִיד, יראה ראתה נטתה. [ועיי"ש עוד].

^כ ברש"י (כב, לב): פֿי יִרְט הִדְרָךְ לִנְגִיד. רבוינו חכמי המשנה דרשוהו נוטריקון, יִרְאָה רִאָתָה נְטָתָה, בשביל שהדרך לִנְגִיד, כלומר לקנאתי ולהקניטני. ולפי משמעו וכו'.

^כ בבמדרב רבה (כ, טו) ותנחומא (סימן י'): פֿי יִרְט הִדְרָךְ, יראה ראתה נטתה. דבר אחר יִרְט בִּא"ת פֿ"ש, מִגֵּן. ובפירושו כתב במתנות כהונה: הכי גרסינן, בִּא"ת פֿ"ש מִגֵּן. פירושו נתבאר בתנחומא שיצא להיות מִגֵּן על האתון, והכי גרסינן התם, באתי לעשות 'לה' מִגֵּן, שכן יִרְט בִּא"ת פֿ"ש מִגֵּן. ולי נראה שצריך להגיה שם לעשות 'לך' מִגֵּן, כי מלאך רחמים היה ויצא לשטנו כדי שישוב לביתו ולא יאבד, כמו שנתבאר לעיל [במדרש]. ובפירוש מהרז"ו שם: וכמו שכתב בילקוט כאן (רמז תשסח), באתי לעשות לה מִגֵּן. פירוש לעשות לה מִגֵּן לשעה קלה, שהרי מתה, וקל וחומר לישראל שיעש להם מִגֵּן.

ובחידושי הרד"ל שם: עיין מתנות כהונה בשם תנחומא, ולפנינו ליתיה שם [אבל כן הוא בילקוט שמעוני]. ויש לפרש [נדריך לנדך כלשון] על מִגֵּן, על 'חנם' לשון תרגום, רצ"ל לחנם הלך, כי לא יוכל לקללם.

נג

ולכן נעשה העולם חושך כשתרגמוהו, כי אם יתרגלו ללמוד תורה בלשון יון לא ימצאו כל החכמות בדברי התורה, ויחפשו זאת בספרי העמים, ונמצא באים לידי סמויות עינים, וע"ד דרך שאמרו לענין המצפה לשלחן אחרים כי 'העולם חשך' בעדו

אזוי זאָגט ער איז געווען **היה העולם** [חשך ג' ימים, כי אחר שהעתיקו התורה ליוונית נתרגלו ישראל ללשונם, און] .. צו יעדן הַתְּחַכְּמוֹת הָאֵט מַעַן גַּעֲמוֹזֵט אָנְקוֹמַעַן צו ספרי העמים, [וממילא] וויבאלד איך 'זעץ איבער' די תורה [ללשון העמים], איז עולם חשך, אזוי ווי המצפה לשלחן אחרים איז עולם חשך בעדו^{כב}. 'דאָס' איז געווען דעם חֲשִׁכוֹת [ווען] מ'האָט איבערגעזעצט די תורה הַקְדוּשָׁה אויף אַן אַנדער לָשׁוֹן. אזוי גיט דאָרט דער חתם סופר צו פאַרשטיין.

נד

ישוב הקישיות בענין הברכות דבלעם

על כל פנים דאָס איז געווען, אַז וואָס ס'ליגט אין דעם לָשׁוֹן [התורה, הוא רק כשהוא בלשון הקודש, ולא בשאר לשונות].

נה

התחלת ישוב קושיא ז

קומט אויס לפי זה, איז רעכט וואָס ס'שטייט אַז בַּלְעַם הָאֵט עס געזאָגט [כדרך 'הַשּׁוֹנָא' לבן המלך] (עיין קושיא ז).
וואָרן ער הָאָט געזאָגט אויף אַן אַנדער לָשׁוֹן, איז עס נישט 'דעס'. וויבאלד אַז מ'זעצט עס איבער אויף אַן אַנדער לָשׁוֹן, איז עס שוין 'נישט דעס' וואָס ס'שטייט [בלשון התורה].

נו

ישוב קושיא ח, וקושיא ט

מה שאמרו דכולם חזרו בהם, קאי רק על הברכות שנאמרו מפי בלעם בלשון. אבל מה הברכות שנכתבו ע"י משה בלשון התורה, לעולם הם קיימים

איבערדעם איז ביידע אָמַת.

דעם וואָס 'ער' הָאָט געזאָגט, איז געווען חזרו בהם לקללה. [ווייל] דעם וואָס 'ער' הָאָט געזאָגט, פון דעם איז נישט געוואָרן גאַרנישט.
און פון זיין מְלוֹכָה וואָס ער הָאָט געוואָלט, ער הָאָט אינזין געהאָט ס'זאָל 'נישט' זיין וְתִנְשָׂא מְלִכְתּוֹ, צי וואָס, - ס'קאָן זיין [עוד שהתכוון על מלוכה כזה דשפיר רצה שתהיה ח"ו, והיינו אויף] חלילה אַזאַ מְלוֹכָה ווי ס'איז דאָ היינט, [וואָס] ס'איז אַ גרויסע צָרָה^{כט}, אָדער כדומה, איך דאָרף נישט אויסרעכענען. - [ועל זה אמרו דכולם חזרו ח"ו].
ס'איז אָבער ווייטער [מטעם האמור] ווייל ס'איז גאַרנישט 'דעס' וואָס ס'שטייט אין די תורה הַקְדוּשָׁה, אין דעם לָשׁוֹן הַתּוֹרָה. [דאמירת בלעם בלשון] דעם טויג שוין נישט, איז טאַקע אָמַת [אַז] ס'איז טאַקע געווען קללות [לבסוף מזה].

^{כב} בגמרא ביצה (לב): ואמר רב נתן בר אבא אמר רב, כל המצפה על שלחן אחרים, עולם חשך בעדו [פירש"י: בעדו - כנגדו, כמו שקת בְּעָדוֹ (איוב א, י) כלומר חשך פרוס לפניו, הכל עליו כחשך], שנאמר (איוב טו, כג) נִדְדָה הוּא לְלִפְתָם אִיָּה יָדַע כִּי כָכֹן בְּיָדוֹ [מוזמן אצלן] יוֹם חֲשֶׁךְ.

^{כט} ועל זה הוכרח לברכם וְתִנְשָׂא מְלִכְתּוֹ, היינו מלכות של תורה, ובזמן הבית.

נז

דעס איז אָבער אַמֶת וַיִּצִיב [לטובה ולברכה לְעַד], דעס וואָס משה רבינו האָט געשריבן, [וואָס] משה רבינו האָט געשריבן ספר בַּלְעָם. [ברכות אלו הם קיימים לעולם, ולא חזרו בהם. ולכן שפיר מביא הראיה מכאן לאמונת ביאת המשיח, ושפיר הרויחו ישראל הרבה בברכות אלו שנכתבו בתורה].

נח

ישוב קושיא יב - לדרכינו

ובזה מובן היטב מה שאמרו בגמרא דמשה כתב ספר בלעם, דמשמיענו שבמה שכתב משה ברכות אלו בלשון התורה, הוסיף בזה להיותם מכלל כל התורה שהוא נצחיות, ולחיות נצחיים לעד

איבערדעם זאָגט דאָס די גמרא אַ רְבוּתָא, איבערדעם איז עס אַ רְבוּתָא אַז ער האָט געשריבן [ספר] בַּלְעָם אויך.

וואָרן בַּלְעָם [מה שאמר בלשוננו] שטייט דאָךְ איז געווען חזרו בהם, ממילא [אם כן לכאורה] וואָס האָט ער צו שרייבן אַ דָּבָר בְּטֵל. אַז ס'איז געווען חזרו בהם איז דאָךְ 'אויס' מיטן גאַנצן, וואָס דאַרף ער עס שרייבן.

[נאָר] משה רבינו האָט עס אָבער געשריבן מיט 'דעם' לשון [הנכתב בתורה, און] די בחינה וואָס ס'ליגט אין דעם לשון, דעס איז נישט בטל געוואָרן, [נאָר] דעס ליגט מיט אַזעלעכע תנאים [און] מיט אַזאַלעכע 'פונקטן' וואָס ס'איז אַ נצחיות.

וואָרן וויבאַלד [טאַמער אַז] ס'העט נישט געווען אַ קיום לדורי דורות, העט עס נישט געקאָנט שטיין אין די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה.

[שהרי] די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה, יעדעס אות און יעדע נְקוּדָה איז קוּדֶשׁ קְדוּשִׁים מְפִי הַגְּבוּרָה, [וממילא] די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה איז אַ נְצִיחוּת, יעדע תְּנוּעָה פֿון די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה איז אַ נְצִיחוּת.

נט

איי בַּלְעָם'ס איז חוֹזֵר געווען, בַּלְעָם'ס פעלט דאָךְ, ס'איז עיקר חֶסֶד מִן הַסִּיפּוּר, דעס וואָס בַּלְעָם האָט געזאָגט האָט געפֿעלט דער עיקר, ער האָט גאַרנישט געזאָגט דעס וואָס ס'שטייט אין די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה. וואָרן אַז ס'איז אויף אַן אַנדער לשון, איז עס שוין 'נישט דעס', ס'ליגט שוין נישט די אַלע פֿונות.

ס

איבערדעם איז עס ביידע אַמֶת איז דאָס נישט קיין קְשִׁיָּא וואָס ער זאָגט חזרו בהם. [לעולם מה שכתוב בתורה] 'דאָס' איז אַ תּוֹרָה שְׁלִימָה, און 'זיינס' איז טאַקע חזרו בהם.

סא

הקדמה לישוב קושיא י

בתי כנסיות ובתי מדרשות, קאי על תורתן של תשכ"ד

נאָר דעס וואָס ער זאָגט [שבלעם רצה לקללם] שלא יהיו בתי כנסיות ובתי מדרשות, דעס וואָס ער האָט געזאָגט ס'זאָל נישט זיין בתי כנסיות ובתי מדרשות, זאָגט די גמרא דעס איז נישט חזר געווען [עייין קושיא י].

דאָס קען זיין [בדרך] פשוט אויך.

סב

איתא במדרש רבה, שאמר להם בלעם לכו וְחִזְרוּ עַל 'בתי כנסיות', דבזמן שנשמע שם קול 'תינוקות' המצפצפים בקולן, אין אתם יכולים לשלוט בהם. ועל זה נאמר הקל קול יַעֲקֹב וְהִדְּיָם יְדֵי עֵשָׂו, דבזמן שנשמע קול יַעֲקֹב אין ידי עשו שולטות בהם. ומוכח שם במדרש, כי הלשון 'בתי כנסיות ובתי מדרשות' יכונה לפעמים על תורתן של 'תינוקות של בית רבן' דייקא

וואָרן מ'זעט דאָ, ס'שטייט אין מדרש^ל, און טאַקע אויפן אָרט [בפסוק הקל קול יַעֲקֹב] דאָרטן שטייט עס אויך, אין פרשת תולדות^{לא} – איך האָב דאָך נעכטן נאַכט [שוין] גערעדט פון דעם מדרש, – דאָרטן שטייט לא היה פילוסופין באומות כבלעם וכאבנימוס הגרדי, און זיי [אומות העולם] האָבן געפרעגט יכולין אנו להזדווג לאומה זו, האָט ער [בלעם] געזאָגט לכו וְחִזְרוּ עַל בתי כנסיות, אַז עטס וועטס טרעפן תינוקות מצפצפין דעמאַלטס וועט עטס נישט קאַנען [גאָרנישט טון] צו זיי, שכן הבטיחם [יעקב] אביהם, דבזמן שהוא] הקל קול יַעֲקֹב, איז אין הידִים יְדֵי עֵשָׂו שולטין. אַזוי שטייט אין מדרש.

סג

זעט אויס [מדברי המדרש], אַז מ'ויל קוקן צי תינוקות מצפצפין, רופט ער עס אָן בתי כנסיות ובתי מדרשות. אין 'לשון' פון בתי כנסיות ובתי מדרשות ליגט די מקומות פון תינוקות של בית רבן, דאָס הייסט בתי כנסיות [ובתי מדרשות].

סד

וכן מוכח בגמרא במה שאמרו למה נקרא שמו אַחָז, לפי שאחז 'בתי כנסיות ובתי מדרשות', באומרו אם אין גדיים אין תישים, והיונו שביטל תינוקות של בית רבן

אין די גמרא^{לב} איז אויך אַזוי דאָס לשון.

אַחָז [נקרא שמו כן, ווייל] ער האָט אַחָז געווען בתי כנסיות, [וימבואר שם הכוונה] אַז ער האָט זיך גענומען צו די תלמוד תורה'ס, [ווייל ער האָט געזאָגט] אם אין גדיים אין תישים.

^ל בפתיחה דאיכה רבה (סימן ב): שמואל תני לה בשם ר' שמואל בר אמי, אימתי המלכות גזרת גזרה וגזירתה מצלחת, בשעה שישאל משליכין דברי תורה לארץ, הדא הוא דכתיב (דניאל ה, יב) וַיָּבֹא תַנְתָּן עַל הַתְּמִיד בִּפְשָׁע, אין צבא אלא מלכיות, שנאמר (ישעיה כד, כא) יִפְקֹד ה' עַל צָבָא הַמָּרוֹם בְּמָרוֹם וגו', התמיד אלו ישראל, דכתיב (יהושע א, ח) וְהָיְתָה בּוֹ יוֹמָם וְלַיְלָה, בפשע, בפשעה של תורה. כל זמן שישאל משליכין דברי תורה לארץ, המלכות היא גזרות ומצלחת, שנא (דניאל ח, יב) וְחִשְׁלַף אָמַת אֲרָצָה וגו', ואין אמת אלא תורה שנאמר (משלי כג, כג) אָמַת קִנְיָה וְאֵל תִּמְכֹּר, אם השלכת דברי תורה לארץ מיד הצליחה המלכות, הדא הוא דכתיב (דניאל ח, יב) וְחִשְׁלַף אָמַת קִנְיָה וְאֵל תִּמְכֹּר, אמר רבי אבא בר כהנא, לא עמדו פילוסופין לאומות העולם כבלעם בן בעור וכאבנימוס הגרדי, אמרו להם יכולין אנו להזדווג לאומה זו, אמרו להם לכו וחזרו על בתי כנסיות שלהם, אם התינוקות מצפצפין בקולן אי אתם יכולין להם, ואם לאו אתם יכולין להם, שכן הבטיחם אביהם ואמר להם הקל קול יַעֲקֹב וְהִדְּיָם יְדֵי עֵשָׂו, כל זמן שקולו של יַעֲקֹב בבתי כנסיות ובתי מדרשות אין הידים יְדֵי עֵשָׂו, וכל זמן שאין קולו מצפצפן בבתי כנסיות ובתי מדרשות וְהִדְּיָם יְדֵי עֵשָׂו.

^{לא} בבראשית רבה (תולדות סה, כ): הִקָּל קוֹל יַעֲקֹב וכו'. אמר רבי אבא בר כהנא, לא עמדו פילוסופין בעולם כבלעם בן בעור וכאבנימוס הגרדי. נתכנסו כל עובדי כוכבים אצלו, אמרו לו תאמר שאנו יכולים לידווג לאומה זו, אמר לכו וחזרו על בתי כנסיות ועל בתי מדרשות שלהן, ואם מצאתם שם תינוקות מצפצפין בקולן, אין אתם יכולים להזדווג להם, שכן הבטיחן אביהן ואמר להם הִקָּל קוֹל יַעֲקֹב, בזמן שקולו של יַעֲקֹב מצוי בבתי כנסיות, אין הַיָּדִים יְדֵי עֵשָׂו.

^{לב} בירושלמי סנהדרין (דף נא): למה נקרא שמו אחז, שאחז בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. למה היה אחז דומה, למלך שהיה לו בן ומסרו לפידגורו, והיה מבקש להורגו, אמר אם אני הורגו הרי אני מיתחייב מיתה, אלא הרי אני מושך את מניקתו ממנו, ומעצמו הוא מת. כך אמר אחז, אם אין גדיים אין תישים, אם אין תישים אין צאן, אם אין צאן אין רועה, אם אין רועה אין עולם, אם אין עולם כביכול כך היה אחז סבור בדעתו לומר אם אין קטנים אין גדולים, אם אין גדולים אין חכמים, אם אין חכמים אין נביאים, אם אין נביאים אין רוח הקודש, אם אין רוח הקודש אין בתי כנסיות ובתי מדרשות, כביכול אין הקב"ה משרה שכיתו על ישראל.

זאָגט דאָך די גמרא [אויך דמקומות תשב"ר] הייסט עס [בלשון] בתי כנסיות.

סה

וכן מבואר בנזר הקודש על המדרש רבה הנוכח, דמה שדרש הקול קול יעקב על תינוקות של בית רבן, וה נרמז כאן בנבואת בלעם מה טבו אהליך יעקב משפנתיה ישראל, שאמרו בגמרא דהיינו בתי כנסיות ובתי מדרשות

דער נזר הקודש זאָגט טאָקע דאָ אויך אַרויס^ל, דאָרטן ביי הַקּוֹל קוֹל יַעֲקֹב - אין פרשת תולדות - וְהַיִּדִּים יָדֵי עֶשָׂו, [דאיתא שם במדרש הנזכר] אַז די תינוקות זענען מצפצפין, און הַקּוֹל קוֹל יַעֲקֹב. זאָגט ער, די ברכה ליגט אין דעם פסוק מַה טָבו אַהֲלֵיךְ יַעֲקֹב מִשְׁפָּנְתֶּיךָ יִשְׂרָאֵל. [און] אפילו [אז] 'בִּלְעָם' הָאֵט דאָס געזאָגט, אָבער דאָס ליגט אין דעם מַה טָבו אַהֲלֵיךְ יַעֲקֹב מִשְׁפָּנְתֶּיךָ יִשְׂרָאֵל. דעס איז דאָך אויך בתי כנסיות ובתי מדרשות, דער כח פון תינוקות שֶׁל בֵּית רַבָּן וואָס זענען מצפצפין בקולן, די תינוקות של בית רבן לערנען תורה, [וואָס] דעס איז הַכֹּל פִּיהֶם שְׁאִין בִּהֶם חֲטָאִי, דעס ווערט אָנגערופֿן בתי כנסיות ובתי מדרשות.

ער זאָגט אַזוי אַרויס בפירוש [בנזר הקודש], און מ'זעט אין די מדרשים אויך אַזוי.

סו

עוד הקדמה לשוב קושיא י

דבר שתלוי בו קיום הכלל ישראל, אי אפשר להתבטל לעולם

הרמב"ם סובר דאי אפשר בשום זמן שלא יהיו כלל מבני ישראל בארץ ישראל, כי סובר דקידוש החודש הוא רק בארץ ישראל, ושגם בזמן הזה מתקדש בשעתו ע"י אותן הדרים שם. והיות שיש שבועה בהבטחה שלא יתבטל הכלל ישראל, אי אפשר שתתבטל קידוש המועדים, דביטול המועדים הוא כליון האומה ח"ו

איבערדעם, דער רמב"ם זאָגט^ל, ער איז מחולק אין דעם [אם מוכרח הדבר] צי ס'וועט זיין אידן אין ארץ ישראל, זאָגט ער אַז דאָס קען נישט זיין [שלא יהיו מבני ישראל

^ל בנזר הקודש על הבר"ר דלעיל (בפרשת תולדות): ומ"ש לא עמדו פלסופים וכו'. והכי גמרא גמירי להו. ומכל מקום לגבי בלעם מצינו לו רמז קצת בכתוב במענה בלעם, מַה טָבו אַהֲלֵיךְ יַעֲקֹב מִשְׁפָּנְתֶּיךָ יִשְׂרָאֵל, דהיינו בתי כנסיות ובתי מדרשות, ורצה לומר שבזכותן תרום קרנם על כל שונאיהם, וכמבואר שם בכתוב.

^ל כמבואר בגמרא שבת (קט"ז): אמר רב יהודה אמר רב מאי דכתיב (תהלים קה, טו) אֵל תִּגְעֹז בְּמִשְׁיחִי וּבִנְבִיאִי אֵל תִּרְעֹז, אֵל תִּגְעֹז בְּמִשְׁיחִי אלו תינוקות של בית רבן, וּבִנְבִיאִי אֵל תִּרְעֹז אלו תלמידי חכמים. ○ אמר ריש לקיש משום רבי יהודה נשיאה, אין העולם מתקיים אלא בשביל הכל תינוקות של בית רבן. אמר ליה רב פפא לאביי ידידי ודידך מאי, אמר ליה אינו דומה הכל שיש בו חטא להכל שאין בו חטא. ○ ואמר ריש לקיש משום רבי יהודה נשיאה, אין מבטלין תינוקות של בית רבן אפילו לבנין בית המקדש. ○ ואמר ריש לקיש לרבי יהודה נשיאה, כך מקובלני מאבותי ואמרי לה מאבותיך, כל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן מחריבין אותה, רבינא אמר מחרימין אותה [פירש"י: מחריבין, איכא שיעור. מחרימין, ליכא שיעור].

^ל בספר המצוות להרמב"ם (מ"ע קנב): שצונו יתברך לקדש חדשים ולחשב חדשים ושנים, וזו היא מצות קידוש החדש וכו'. שמצוה זו אינה מסורה לכל איש ואיש, כמו שבת בראשית שכל איש ימנה ששה ימים וישבות בשביעי וכו', אבל מצוה זו לא יעשה אותה לעולם וזולת בית דין הגדול לבד, ובארץ ישראל לבד. ולכן בטלה ה"ראייה" [של הלכנה] אצלנו היום בהעדר בית דין הגדול, כמו שבטלה הקרבת הקרבנות בהעדר המקדש וכו'. ○ ודע שהחשבון הזה שנמנה אותו היום ונדע בו ראשי החדשים והמועדים, אי אפשר לעשותו אלא בארץ ישראל לבד, אלא בעת הצורך ובהעדר החכמים מארץ ישראל אז אפשר לבית דין הסמוך בארץ ישראל שיעבר השנים ויקבע חדשים בחוצה לארץ, כמו שעשה רבי עקיבא (ברכות סו. יבמות קכב). וכו'. ובכאן שורש גדול מאד משרשי האמונה, לא ידעו ולא יתבונן במקומו אלא מי שדעתו עמוקה, וזה שהיותנו היום בחוצה לארץ מונים במלאכת העבור שבידינו ואומרים שזה היום ראש חדש וזה היום יום טוב, לא מפני חשבוננו נקבעו יום טוב בשום פנים, אלא מפני שבית דין הגדול שבארץ ישראל כבר קבעוהו זה היום ראש חודש או יום טוב וכו'. ואנחנו אמנם נחשב היום כדי שנדע היום שקבעו הם - רצוני לומר בני ארץ ישראל - בו ראש חודש, כי במלאכה הזאת בעצמה מונין וקובעין היום, לא בראיה, ועל קביעתם נסמך, לא על חשבוננו. אבל חשבוננו הוא לגלויי מילתא, והבן זה מאד. ואני אוסיף לך ביאור, אילו אפשר דרך משל שבני ארץ ישראל יעדרו מארץ ישראל, - חלילה לקל מעשות זאת, כי הוא הבטיח שלא ימחה אותה האומה מכל וכל, - ולא יהיה שם בית דין ולא יהיה בחוצה לארץ בית דין שנסמך בארץ, הנה חשבוננו אז לא יועילנו אז כלום בשום פנים, לפי שאין לנו רשות שנחשב בחוצה

בארץ ישראל, וייל ס'איז אַ הבטחה אַז פֿליון האָמפּה טאָר נישט זיין, און לויט זיין שיטה קאָן מען דאָך נישט מקיים זיין קדוש הַחֲדָשׁ [בחור לארץ], מוז מען דאָך עס קובע זיין אין ארץ ישראל [אפילו] נאָך היינט אויכעט, [ווייל] נאָר דעם 'חֲשֹׁבֹן' האָט ער [הלל הנשיא] נאָר געמאַכט אויף אייביג, [ווייל] אַז נישט העט מען נישט גיווען געקאָנט מקדש זיין [בדורות שלאחריו], אָבער נאָכן חֲשֹׁבֹן [שעשה הלל הנשיא] מוז מען עס הערשט יעדעס יאָר [און חודש, צו זיין] מברכין הַחֲדָשׁ, מוז מען הערשט אים קובע זיין [מחדש שם בארץ ישראל], זאָגט ער [איבערדעם] מוזן זיין אויף דעם אידן [וואָס זענען] אין ארץ ישראל. אַזוי זאָגט דאָך דער רמב"ם.

זאָגט ער [אַז] דאָס קען נישט זיין ס'זאָל נישט זיין [אידן אין ארץ ישראל], וואָרן ס'ליגט אין דער שְׁבוּעָה פון פֿליון האָמפּה.

סו

ואף הרמב"ן שחולק עליו משום שסובר שבזמן הזה אין צריך קידוש בכל ר"ח מחדש, כי כבר נתקדשו כל החדשים בימי הלל הנשיא. מ"מ משמע דגם הוא מודה לעיקר הענין, דבקידוש החדש והמועדים תלוי קיום האומה, ולכן א"א שיתבטלו מועדים

זעט אויס דער רמב"ן קריגט אויך נישט אויף דער סברא [שביטול המועדות הוא כליון האומה חס ושלום], דער רמב"ן זאָגט נאָר¹, ער האָט נאָר אַ שיטה אַז ס'מוז נישט זיין [אידן בארץ ישראל, לצורך קביעות המועדים, דהוא סובר] אַז מ'ברוין נישט קובע זיין [מחדש

לארץ ונעבר שנים ונקבע חדשים אלא בתנאים הנזכרים, כמו שבארנו. פי מציון תצא תורה ויברך ה' מירושלם [ישע'י, ב. ג. מ'כח ד, ב.].

¹ בהשגות הרמב"ן לספר המצות (שם) האריך לחלוק העל הרמב"ם בענין זה, ומסיים שם וז"ל: ועם כל זה לפי דבריו בספר הזה שהוא מודה שאפילו בקביעות החשבון צריך שיהיה שם בארץ בית דין, או שיהיה בחוץ לארץ בית דין שנסמך בארץ, בטלו המועדות היום מכמה שנים, שהרי אין בארץ בי"ד נסמך ולא בחוץ לארץ. וכן אפילו לדברינו שגם אנו מצריכין מן התורה בין בראיה בין בחשבון בי"ד של שלשה והן מומחין, והנה היום נעדר בי"ד הזה מכל ישראל. אבל מרפא הקושיא הגדול הזה הוא, שרבי הלל הנשיא בנו של רבי יהודה הנשיא תיקן חשבון העיבור הוא קידוש חדשים ועיבור שנים הראויים להתעבר לפי מנינו עד שיבוא אליהו ז"ל, ונחזור על פי הראיה בבי"ד הגדול והקדוש אמן במהרה בימינו יהיה, שהוא ע"ה ראה שיתבטלו המועדות מפני הפסד הסמיכה כמו שנתבטלו דינו קנסות וכל דבר שצריך מומחין, ועמד ותיקן החשבון וקידש ועיבר בו חדשים ושנים עד שיבנה בית המקדש, ולפיכך היא שבטלה הראיה אצלנו, לפי שאין לנו בי"ד הראויין לקבל העדות ולקדש על פיהם וכו'. ועל השואל להקשות מזה שאמר (ראש השנה ו.) אין מעברין את השנה לפני ר"ה ואם עברה אינה מעוברת, אבל מפני הדוחק מעברין אותה אחר ר"ה מיד. ותשובת זו השאלה, שאין זמן העיבור קבוע להם מן התורה, אין להם אלא שלא יעברו אותה אחר ניסן, דכתיב הַחֲדָשׁ הֵזֶה לָכֶם רִאשׁ חֲדָשִׁים, ודרשו (סנהדרין יב:) זה ניסן ואין אחר ניסן, אבל לפי שלא היו רגילין בעיבור אלא בקרוב לאדר שנודע להם ענין האביב ופירות האילן, ואם יקדימו להם בשנה מן השנים יבוא הדבר לידי שכחה ושיבוש, מפני זה היה להם תיקון שלא יעברו אותה קודם ר"ה, שמה ישכחו העם ויבואו לזלזל בחמץ בפסח ובמועדות, והתנו שאם עברה לא תהא מעוברת עד שיחזור ויגלה חשבונם לעם בזמנו, וכך אמרו חשובין גלווי לא מגלינן, אבל כיון שראה החכם הנזכר בזמנו ביטול המועדות לגמרי אם לא יעשה הקבוע ההוא, וראה תיקון הכל בחשבון הזה אין מקדים ואין מאחר, ושהדבר יותר מוסכם ומקובל על העם בדעתם המועדות בקביעות מאין שיבוש ושינוי, עמד וקידש חדשים ועיבר השנים כולם, לפי שהחשבון בב"ד ההוא הסמוך ובארץ הנבחרת כראוי. ואני סבור שאין קידוש החדש מעכב, ולא הצריכו חכמים לומר מקדיש מקודם אלא שהוא מצוה או לפרסומי מילתא בעלמא, אבל מכיון שהסכימה דעת בי"ד שיהיה החדש הזה מלא או חסר, קורא אני בו אֲשֶׁר תִּקְרָאוּ אֹתָם וכו', אלמא אין קידוש מעכב. וכן אמרו שמצוה לקדש על פי הראיה, ואינו מעכב, והוא כל שכן בעיבור. ומה שאמרו (בבא בתרא קא.) מועדי ה' צריכין מומחין ומועדי ה' צריכין קידוש בי"ד, זהו למצוה. אי נמי צריכין בי"ד קאמר לחשוב בהן, ולהסכים בהן אם מלאים אם חסרים, ובשנים אם פשוטה או מעוברת, וכן אמרו (ראש השנה שם) שתא מעוברת בחושבנא תליא מילתא. ולפי כל זה נאמר שמשעה שהסכים ר' הלל הנשיא ובית דינו על החשבון הזה ותיקן אותו לדורות בחדשים ובשנים, קורא אני בהם אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה' אֲשֶׁר תִּקְרָאוּ אֹתָם, ועל זה הענין הוא החדשים והמועדות, עד יבוא ויורה צדק לנו.

עתי (בכל חודש, נאך) אז הלל הנשיא האָט שוין געמאַכט (בימיו) דעם חשבון (והקביעות עצמן) אויף אייביג, [און] ביז משיח וועט קומען ברויך מען שוין מער נישט [קביעות מחדש], און אפילו ווען מ'זאָל גאָרנישט [טון] אין ארץ ישראל, איז גאָרנישט, ווערט עס אויך שוין [מקודש החודש].

ער קריגט נאָר אויף די 'שיטה' [בענין קידוש החודש עתה מחדש]. אָבער אויפן 'ענין' וואָס ער זאָגט [הרמב"ם] אז דאָס קען נישט זיין [שיהיה ביטול המועדות] ווייל ס'הייסט פֿלִיזֶן הָאוּמָה, [על זה אינו חולק הרמב"ן].

סח

והגם שזה גופא צריך עוד ביאור למה תלוי קיום האומה בקיום המועדים, ומאי שנא מכל מצות התלויים בבית המקדש, שאינם נוהגים בזמן הזה [וכבר ביארתי בזה במקום אחר]. אבל על כל פנים מבואר מדבריהם, דכל דבר שתלוי בו קיום הכלל ישראל, הוא בכלל ההבטחה של הפסוק לא מאַסְתִּים וְלא נַעֲלִתִים לְכַלְתֶּם, שלא יתבטל דבר זה לעולם מישראל

ס'איז אפילו שווער צו פאַרשטיין [מדוע בביטול המועדים יש בזה כליון האומה, והרין חלילה למשל אז ס'איז נישטאָ קיין מועדים] [עדיין לא נתבטלה שאר כל התורה], און אז ס'פעלט קדשים און ס'פעלט קרבנות [בזמן הזה, וכי נתבטלה ח"ו התורה], ס'פעלט דאָךְ כמה חלקי תורה [בזמן הגלות]. און [אז] ס'פעלט [מועדים], איז דאָךְ נאָךְ דאָ אַנדערע [חלקי התורה], ס'איז דאָךְ נאָךְ געבליבן שבת, און תורה, און נאָךְ. פאַרוואָס [בביטול מועדים] הייסט דאָס פֿלִיזֶן הָאוּמָה¹⁷.

סט

[אָבער] על כל פנים דאָס איז אַמאָל [זיכער, אז] דער רמב"ם האָט געהאַט אַ סברא [כי] אז ס'פעלט די מועדים, איז פֿלִיזֶן הָאוּמָה, און זאָגט ער [אז] דאָס קען נישט זיין, וואָרן דאָס ליגט אין די שְׁבוּעָה וואָס הקדוש ברוך הוא האָט געזאָגט [לא מאַסְתִּים] לְכַלְתֶּם, אַז ס'קען נישט זיין [כליון האומה].

ע

ישוב קושיא י

[איז] על כל פנים דעם וואָס ס'ליגט, [דעם] וואָס ס'ברענגט חלילה פֿלִיָה, זעט מען איז אַ שְׁבוּעָה [בהבטחה מהקב"ה שלא יארע דבר כזה לעולם].

עא

והנה זה ודאי דתורתן של תשב"ר, הוא דבר התלוי בו קיום הכלל ישראל, דאם אין גדיים אין תיישים. ולזה אמרו בגמרא דעיר שאין בה תשב"ר מחריבין אותה ומחרימין אותה

אָבער תינוקות של בית רבן איז זיכער [אז אָן דעם] חלילה קען נישט זיין [קיום האומה]. וואָרן די גמרא זאָגט¹⁸ אַם אין גדיים אין תיישים, [ונומילא] ווערט דאָךְ אַלעס פֿטל. [וכן מצינו] די גמרא זאָגט¹⁹ אַז עיר שאין בה תינוקות של בית רבן, מחריבין אותה ומחרימין אותה .. [ווייל] דעם קאָן נישט קיין קיום האָבן [בלי זכותן של תשב"ר].

עב

דאם אין מחנכין תשב"ר על דרך התורה, כל המושך הכלל ישראל הוא בסכנת קיום 'דאָס' איז געוויס [בענין תשב"ר] אַז דער פֿלל יִשְׂרָאֵל קען נישט קיין 'קיום' האָבן, אָן דעם.

¹⁷ ועיין מה שביאר רבינו בזה בס"ג החודש תש"כ (לשון קדשו נז), ועוד. ועיין עוד בדברי יואל לחנוכה (אות נא).

לשון בלק תשכ"א (חלק ב) קדשו כא

אז 'דאָס' איז נישטאָ, [אז מ'זאָל] מַגְדֵּל צו זיין קינדער [און] אָנהייבן דעם חינוך עַל דֶּרֶךְ התורה, זעט מען דאָךְ לֹחַ וואָס ס'לאָזט זיך אויס, פון דעם ווערט גאַרנישט. פון דעם איז נישטאָ וואָס צו רעדן [דבודאי תלוי בזה קיום האומה].

עג
וממילא מזה ידעו חכמינו לפרש הכתוב וַיִּהְיֶה ה' אֵת 'הַקֶּלֶלָה' לְבָרְכָהּ, בלשון יחיד, דקאי על ברכת מה טובו אהלך יעקב, דהיינו בתי כנסיות ובתי מדרשות, ופירשוהו על תורתן של תשב"ר, שזה הכרח לקיום האומה וא"א שתתבטל לעולם

איבערדעם דאָס האָבן חכמינו ז"ל געוואוסט סיי ווי סיי, אז דאָס קען נישט בַּטֵּל ווערן [הברכה של בתכנס"ד, דהכוונה על תשב"ר]. וואָרן חלילה אַז ס'איז דאָ אַ צייט אַז 'דאָס' ווערט בַּטֵּל, איז חס ושלום פֿלִיזן האומה.

דאָס האָט מען געוואוסט זיכער, דאָס זעט מען דאָך אין די גמרא ל"ד אזוי. און [משא"כ] לעולם די אַלע [שאר] בְּרָכוֹת [של בְּלָעַם] דאַרף מען נישט האָבן [להכרח קיום האומה. ועל כן בהפסוק וַיִּהְיֶה ה' אֵת 'הַקֶּלֶלָה' לְבָרְכָהּ, בלשון יחיד, שפיר ידעינן דזה קאי על ברכה זו של בתי כנסיות ובתי מדרשות דייקא, והיינו תורתן של תשב"ר, דמדכתיב בלשון יחיד בהכרח לפשוט על ברכה זו דייקא, דכיון שלא יצויר קיום האומה וזולתה אי אפשר שתתבטל ברכה זו לעולם].

עד
ביאור דברי רש"י בפסוק: לא תאֵר אֶת הָעָם כִּי בְרוּךְ הוּא
דאָס קען זיין [וואָס] ס'שטייט לא תאֵר אֶת הָעָם כִּי בְרוּךְ הוּא, זאָגט רש"י^{לט} [שאמר בלעם] אַם כֵּן אברכם, האָט ער [הקב"ה] געזאָגט אינם צריכין לברכתך, מְשָׁל אומרים לצרעה לא מדובשך ולא מעוקצך ..

עה
לפי האמור, לשון התורה בברכות אלו בלשון הקודש, אינם כלשון בלעם עצמו שדיבר בלשונו. ולשון התורה כבר קדמה לבריאת העולם [דהנה] לעולם האָב מיר דאָ געשמועסט ס'איז דאָ צוויי ערליי [לשונות]. ער האָט זיי געוואָלט בענטשן אויף זיין לשון, און די תּוֹרָה הִקְדוּשָׁה איז אַן אַנדער לשון. און דעם [לשון התורה] קען זיין קודם, מוז איך שוין נישט זאָגן אַז דאָס איז נאָכנישט געווען פון 'פֶּאֶר' בריאת העולם^מ, ס'האָט געקענט זיין פֶּאֶר בריאת העולם די אַלע צירופי אותיות.

עו
ולזה אמר לו הקב"ה אינם צריכין לברכתך, במה שתאמר בלשונך, אשר הם עלולים לחזור בהם ח"ו, כִּי בְרוּךְ הוּא בלשון התורה, עוד מקודם לבריאת העולם, אשר ברכות אלו לא יחזרו ח"ו לקללה
האָט אים דער בורא כל עולמים געזאָגט [אינם צריכין לברכתך] מ'ברוּיך נישט 'דיינע' ברכות, כִּי בְרוּךְ הוּא, זיי זענען שוין געבענטשט מיט דעם לשון [שבתורה] פון פריער'ער. און דאָרט ליגט ריכטיגע בְּרָכוֹת וואָס ס'איז נישט בַּטֵּל געוואָרן [שפּעטער].

^{לח} באותן שלא שמו לב על זה, מה אירע בהם.
^{לט} ברש"י (כב, יב): לא תִּלָּךְ עִמָּהֶם. אמר לו אם כן אקללם במקומי, אמר לו לא תאֵר אֶת הָעָם. אמר לו אם כן אברכם, אמר לו אינם צריכין לברכתך. כִּי בְרוּךְ הוּא, מְשָׁל אומרים לצרעה (ס"א: לדבורה) לא מדובשך ולא מעוקצך.

^מ וכפירוש העיין יעקב דלעיל באות לה.

עז

ועל זה אמר מִשָּׁל שאומרים לצרעה לא מדובשיך ולא מעוקצִיךְ.

כי בברכות של בלעם יש בהם דבש וגם עוקץ, שהרי אחר כך חזרו לקללה ח"ו

נֶאֱרָר דַּעַס וּוְאֵס דּוּ וּוְעַסְט וּוְעֵלֶן זָאָגֵן, זַעֲנֵעֵן חֲזוּרוּ בֵּהֶם לַרְעָה, דַּעַס אִיז טַאָקַע
[בחינת 'עוקץ'], און אידן דאַרפֿן נישט דיינע ברכות, איבערדעם זאָגט ער לא מדובשיך
ולא מעוקצִיךְ ..

עח

ישוב קושיא ז

יהיה איך שיהיה וועל מיר צוריקגיין צו פריער, איבערדעם איז רעכט [דברי המדרש
בפרשת דברים בענין החילוק שבין דברי משה לדברי בלעם].

עט

בלשון התורה בברכות אלו, שפיר מתאימים הם לדברי משה שבכל התורה. וגם בפסוק ההוא אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה,
פירשו במדרש דקאי על מי ששב בתשובה, וכן דרשו כל המקראות על דרך התורה והאמת. והמתבונן בפסוקים
אלו יבין כוונת התורה בזה

אין די תּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה שטייט [טאַקע] הָהוּא אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה, און אין מדרש^{מא}
שטייט [אַבער אז] דאָס מיינט מען על ידי תשובה.
און די פסוקים [של נבואת בלעם] ווערן אַלע אויסגעטייטשט [באופן] אַז ס'ברענגט
נישט קיין גאָות.

פ

[נאָר] מ'דאַרף פאַרשטיין [כוונת הפסוקים בזה, שמתאר כי] הקדוש ברוך הוא איז
מִשְׁתַּתְּק אױף טױבִּתָּן שׁל יִשְׂרָאֵל, און ער וואָרט אױף תְּשׁוּבָה, וכדומה, [ונמצא כי
הפסוק ההוא אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה, וכדומה], אַלעס איז אָמֶת [ואין בזה חסרון].
דאַרף מען פאַרשטיין [כוונת הפסוקים אלו, שהם לטובה וליראת שמים].
און [וכעין ווי] משה רבינו האָט זיי געזאָגט הַשְׁמָרוּ לָכֶם.

פא

אבל בלשון הברכות שאמר בלעם בעצמו, שם אמר זאת בניגון ומשמעות שישמענה להביאם
לירי גיאות, ושח"ו אין צריכין להתיירא מן החטא, ובוה הוא שגבה לבם ונפלו בשמים

נאָר ער [בַּלְעָם] מיט 'זיין' לְשׁוֹן, ווען ער האָט עס איבערגעטייטשט [דברי נבואתו
בלשון העמים], ליגט דאָן אין דערין עפעס אַנדערש [ולא דרשות המדרשים, דמונה בזה] נאָר
דַּעַס וּוְאֵס ער האָט געזאָגט, [וממילא] האָט ער עס געקאָנט זאָגן מיט אַזאַ נוסח אַז
ס'איז געווען גבֿה לבם [ונפלו בשיטים], האָט עס טאַקע געשאַדט.

פב

אבל בפסוקי התורה אלו שפיר מובן שצריכין להתיירא מן העונש,
ולשוב בתשובה, ולא יהיו בכלל האומר הקב"ה ותֵּרֶן הוּא

איבערדעם טאַקע אין די תּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה, למשל ווייסט יעדערער, - ווער ס'ווייל
וויסן דעם אָמֶת, - פאַרשטייט ער [אז] אין די תּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה ליגט פֿשְׁטִים עֲמוּקִים אין

^{מא} במדבר רבה (כ, ט): לא איש קל ויִכָּזֵב, אינו כבשר ודם, שבשר ודם קונה אוהבים, מצא אחרים יפים מהם
כופר בראשונים, והוא אינו כן, אי אפשר לו לשוב משבועת האבות הראשונים. ההוא אָמַר וְלֹא יַעֲשֶׂה, אומר
להביא עליהן רעות, אם עשו תשובה הוא מבטל. אֵת מוצא כתוב בתורה (משפטים כב, יט) זָכַח לְאֱלֹהִים יַחֲרֵם
וְגו', ועשו את העגל והיו ראויין לכלייה, והייתי סבור לקללן ולהכחידן, ומעט עשו תשובה ובטל, ויִנָּחֶם ה' עַל
הַרְעָה (תשא לב, יד). וכן במקומות הרבה וכו'.

אלעמען, [און אז] מ'דארף פארשטיין [די פסוקים. וממילא], מ'זאגט נישט חלילה^{כב} [אז] הקדוש ברוך הוא ותרן הוא, ווי די גמרא זאגט^{כג} [אויף] האומר הקדוש ברוך הוא ותרן הוא^{כד}, און [לעומת זה] מ'האט אמונה שלימה אז מ'קאן תשובה טון, און מ'קאן פאררעכטן, און [אז] דער בורא כל עולמים וועט העלפן אידן. אלדינגס ליגט אין די תורה הקדושה, אלע בחינות. אין די תורה ליגט 'אלעס'.

פג

דער תמצית דערפון:

די תורה הקדושה איז מורה דרך פאר אידן, וויאזוי מ'דארף צו דינען דעם אייבירשטן.

און וויאזוי זיך מחזק צו זיין אין דעם בטחון בהשם יתברך, ובשועתו. אלעס ליגט אין דעם לשון התורה.

אבער ווען מ'זאגט עס איבער מיט אן אנדער לשון, קען מען עס זאגן אויף אזא בחינה און מיט אזא 'ניגון', אז ס'ברענגט נאר גבהות הלב. אזוי ווי זיי זענען אריינגעפאלן ב'שטים טאקע, פון בלעס' לשון.

קנה

ברכת הקודש

דער בורא כל עולמים זאל העלפן, [און] מאיר עיני ישראל זיין, אז מ'זאל 'זען' דעם אמת, [און] מ'זאל 'גיין' אין דרך האמת. מ'זאל דבוק זיין אין די תורה הקדושה, און [אין] הקדוש ברוך הוא. מ'זאל די זכיה האבן צו טון תשובה שלימה, און מתקן זיין וואס מ'האט פוגם געווען.

הימים האלו יתהפכו לששון ולשמחה^{כה}.

דער בורא כל עולמים זאל העלפן במהרה מיט די ישועה שלימה.

מ'זאל מיר נאך זוכה זיין צו זען בישועת כל ישראל ושמחתן.

מ'זאל דבוק זיין אינעם בורא כל עולמים, באמת ובתמים.

מ'זאל מיר די זכיה האבן במהרה צו זען ביאת משיח צדקנו, בהתרומונות קרן התורה וישראל, ובהתגלות כבוד שמים עלינו, במהרה בימינו אמן.

^{כב} כדרך שהיה בלעם רוצה לומר להם באומרו שהוא אפר ולא יעשה, ותרועת מלך בו, וכמבואר במדרש.

^{כג} בגמרא בבא קמא (ג): אמר רבי חנינא, כל האומר הקב"ה ותרן הוא [פירש"י: לעבור על כל פשעם], ותרן חייו יופקרו חייו וגופו, שמורה אל הבריות לחטוא, שנאמר (האזינו לב, ד) הצור תמים פעלו כי כל דרךיו משפט. ובירושלמי שקלים (דף כא:) וביצה (דף טז): אמר רבי חנינא, מאן דאמר רחמנא ותרן, יתוותרון בני מעויו,

אלא מאריך רוחיה וגבי ידיה.

^{כד} בזהירות לשונו נמנע רבינו מלהזכיר סיום המאמר. [נוכעין זה במשך הדרוש הזכיר כמה פעמים הלשון חזרו 'בהם', ולא הזכיר לשון 'לקללה' שבגמרא].

^{כה} שבעה עשר בתמוז תשכ"א, חל בשבת פרשת בלק, ונדחה התענית ליום א' פינחס.

